

Sofiy Karpenko

Diplom Karpenko S.docx

 Odesa National University of Technology

Document Details

Submission ID

trn:oid::2945:386755207

Submission Date

May 16, 2026, 7:45 PM GMT+3

Download Date

May 16, 2026, 8:13 PM GMT+3

File Name

Diplom Karpenko S.docx

File Size

591.6 KB

75 Pages

15,618 Words

117,074 Characters

10% Overall Similarity

The combined total of all matches, including overlapping sources, for each database.

Filtered from the Report

- Bibliography
- Cited Text
- Small Matches (less than 8 words)
- Submitted works

Top Sources

- 10% Internet sources
- 1% Publications
- 0% Submitted works (Student Papers)

Integrity Flags

0 Integrity Flags for Review

No suspicious text manipulations found.

Our system's algorithms look deeply at a document for any inconsistencies that would set it apart from a normal submission. If we notice something strange, we flag it for you to review.

A Flag is not necessarily an indicator of a problem. However, we'd recommend you focus your attention there for further review.

Top Sources

- 10% Internet sources
- 1% Publications
- 0% Submitted works (Student Papers)

Top Sources

The sources with the highest number of matches within the submission. Overlapping sources will not be displayed.

1	Internet	lib.osau.edu.ua	3%
2	Internet	ztu.edu.ua	<1%
3	Internet	naub.oa.edu.ua	<1%
4	Internet	elar.tsatu.edu.ua	<1%
5	Internet	nubip.edu.ua	<1%
6	Internet	dspace.puet.edu.ua	<1%
7	Internet	sci-conf.com.ua	<1%
8	Internet	reposit.nupp.edu.ua	<1%
9	Internet	docplayer.net	<1%
10	Internet	econ.bobrodobro.ru	<1%
11	Internet	snu.edu.ua	<1%

12	Internet	dspace.nuph.edu.ua	<1%
13	Internet	www.rc-p.ru	<1%
14	Internet	biblio.umsf.dp.ua	<1%
15	Internet	dspace.znu.edu.ua	<1%
16	Internet	ur.knute.edu.ua	<1%
17	Internet	er.nau.edu.ua	<1%
18	Internet	elartu.tntu.edu.ua	<1%
19	Internet	dspace.nlu.edu.ua	<1%
20	Internet	eprints.cdu.edu.ua	<1%
21	Internet	science.btsau.edu.ua	<1%
22	Internet	card-file.ontu.edu.ua	<1%
23	Internet	www.mnau.edu.ua	<1%
24	Internet	ed.pdatu.edu.ua	<1%
25	Internet	www.referatu.net.ua	<1%

26	Internet	dspace.dsau.dp.ua	<1%
27	Internet	elibrary.kubg.edu.ua	<1%
28	Internet	knowledge.allbest.ru	<1%
29	Internet	narodna.kharkov.ua	<1%
30	Internet	bukvar.su	<1%
31	Internet	dspace.oneu.edu.ua	<1%
32	Internet	www.stockworld.com.ua	<1%
33	Internet	dglib.nubip.edu.ua	<1%
34	Internet	er.chdtu.edu.ua	<1%
35	Internet	referatcollection.ru	<1%
36	Internet	ronl.org	<1%
37	Internet	www.docme.ru	<1%
38	Internet	www.univd.edu.ua	<1%
39	Internet	constituency2016.bank.gov.ua	<1%

40	Internet	directinvest.com.ua	<1%
41	Internet	dodiplom.ru	<1%
42	Internet	dspace.wunu.edu.ua	<1%
43	Internet	economicspace.pgasa.dp.ua	<1%
44	Internet	elcat.pnpu.edu.ua	<1%
45	Internet	essuir.sumdu.edu.ua	<1%
46	Internet	geum.ru	<1%
47	Internet	gue.sm.gov.ua	<1%
48	Internet	ir.nusta.edu.ua	<1%
49	Internet	liga-it.com	<1%
50	Internet	nmetau.edu.ua	<1%
51	Internet	propozitsiya.com	<1%
52	Internet	repository.ukd.edu.ua:8080	<1%
53	Internet	uadoc.zavantag.com	<1%

54

Internet

www.ej.kherson.ua

<1%

55

Internet

www.repository.hneu.edu.ua

<1%

ЗМІСТ		
		Стор.
	ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ АГРАРНОГО СЕКТОРА У ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	11
	1.1. Економічна сутність поняття продовольчої безпеки держави та її значення в системі національної безпеки	11
	1.2. Основні складові, критерії та показники оцінювання продовольчої безпеки країни	19
	1.3. Аграрний сектор як стратегічна складова економіки держави та його функції у забезпеченні населення продовольством	26
РОЗДІЛ 2.	СУЧАСНИЙ СТАН АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ (на прикладі ТОВ «ДРУЖБА СВК»)	34
	2.1. Загальна характеристика розвитку аграрного сектора України в сучасних умовах (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)	34
	2.2. Аналіз впливу аграрного виробництва на внутрішній продовольчий ринок України (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)	42
	2.3. Основні загрози та проблеми функціонування аграрного сектора в умовах воєнного стану і глобальних викликів в ТОВ «Дружба СВК»	49
РОЗДІЛ 3.	НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ АГРАРНОГО СЕКТОРА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	55
	3.1. Державна політика підтримки аграрного сектора та механізми стимулювання виробництва	55
	3.2. Інноваційний розвиток, цифровізація та модернізація аграрного виробництва	62
	3.3. Стратегічні перспективи зміцнення продовольчої безпеки України на основі розвитку аграрного сектора	68
	ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	73
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
	ДОДАТКИ	81

ВСТУП

22 Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується високим рівнем нестабільності, посиленням глобальної конкуренції, змінами кліматичних умов, демографічними трансформаціями, зростанням цін на енергоресурси та продовольство, а також загостренням геополітичних конфліктів. За таких умов питання продовольчої безпеки набуває особливої актуальності, оскільки забезпечення населення якісними та доступними продуктами харчування є однією з базових передумов стабільного функціонування держави, підтримання соціальної рівноваги та збереження національної безпеки. Кожна країна прагне сформувати ефективну систему продовольчого забезпечення, здатну протидіяти внутрішнім і зовнішнім викликам, гарантувати безперебійне постачання продовольства та підтримувати належний рівень життя населення.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи зумовлена необхідністю комплексного дослідження сучасного стану аграрного сектора України, визначення його впливу на забезпечення населення продовольством та обґрунтування напрямів підвищення ефективності аграрного виробництва як основи зміцнення продовольчої безпеки держави.

5 Для України проблема продовольчої безпеки має стратегічне значення, оскільки держава володіє значним природно-ресурсним потенціалом, родючими ґрунтами, сприятливими кліматичними умовами та багаторічними традиціями ведення сільського господарства. Аграрний сектор історично посідає важливе місце в структурі національної економіки, забезпечуючи виробництво сировини й продуктів харчування, створення робочих місць у сільській місцевості, формування валютних надходжень від експорту та розвиток суміжних галузей. Саме тому стан аграрного виробництва безпосередньо впливає на рівень економічної стійкості країни та можливості гарантування продовольчої незалежності.

Особливої гостроти зазначене питання набуло в умовах повномасштабної війни, коли аграрна сфера зіткнулася з масштабними викликами. Частина

сільськогосподарських земель була тимчасово окупована або замінована, зруйновано логістичну інфраструктуру, ускладнено експортні поставки, зросла вартість ресурсів, паливно-мастильних матеріалів та добрив, відбулося скорочення трудового потенціалу через міграційні процеси та мобілізацію населення. Водночас саме аграрний сектор продемонстрував значну адаптивність, зберігши виробничі можливості та забезпечивши потреби внутрішнього ринку навіть у кризових умовах.

Метою бакалаврської роботи є дослідження ролі аграрного сектора у формуванні продовольчої безпеки країни, аналіз сучасного стану аграрної сфери України та розроблення практичних рекомендацій щодо посилення її впливу на стабільне продовольче забезпечення населення.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено вирішення низки взаємопов'язаних завдань:

- розкрити економічну сутність поняття продовольчої безпеки;
- визначити основні складові та критерії її оцінювання;
- дослідити місце аграрного сектора в економіці держави;
- проаналізувати сучасний стан аграрної галузі України на прикладі ТОВ «Дружба СВК»;
- виявити основні проблеми функціонування аграрного сектора в умовах війни;
- обґрунтувати перспективні напрями зміцнення продовольчої безпеки на основі розвитку сільського господарства.

Об'єктом дослідження є процес формування продовольчої безпеки країни в сучасних економічних умовах.

Предметом дослідження є сукупність економічних, організаційних та управлінських відносин, що виникають у процесі функціонування аграрного сектора та його впливу на забезпечення продовольчої безпеки держави (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»).

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема методи аналізу і синтезу, логічного узагальнення, порівняння,

статистичного аналізу, системного підходу, графічної інтерпретації даних та економічного узагальнення.

11 Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні статистичні матеріали, аналітичні звіти міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали профільних міністерств та відомств, а також результати власних узагальнень автора.

25 Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих висновків і пропозицій органами державної влади, суб'єктами аграрного бізнесу, фермерськими господарствами та іншими учасниками продовольчого ринку для підвищення ефективності функціонування аграрного сектора та зміцнення продовольчої безпеки України, в тому числі ТОВ «Дружба СВК».

10 Структурно бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні засади продовольчої безпеки та роль аграрного сектора в економіці держави. У другому розділі проведено аналіз сучасного стану аграрного сектора України (на прикладі ТОВ «Дружба СВК») та оцінено його вплив на продовольче забезпечення населення. У третьому розділі обґрунтовано напрями посилення ролі аграрного сектора у формуванні продовольчої безпеки країни.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ АГРАРНОГО СЕКТОРА У ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

1.1 Економічна сутність поняття продовольчої безпеки держави та її значення в системі національної безпеки

Питання продовольчої безпеки в сучасному світі належить до числа пріоритетних напрямів державної політики, оскільки безперервне забезпечення населення продуктами харчування є базовою умовою стабільного функціонування суспільства та сталого соціально-економічного розвитку. У будь-якій державі рівень продовольчої безпеки безпосередньо впливає на демографічні процеси, стан здоров'я населення, продуктивність праці, соціальну стабільність та загальний рівень добробуту. Саме тому продовольча безпека розглядається не лише як економічна категорія, а як важлива складова національної безпеки держави.

У науковій літературі поняття продовольчої безпеки трактується з різних позицій, проте більшість дослідників пов'язують його із гарантованою здатністю держави забезпечити населення достатньою кількістю якісного, безпечного та доступного продовольства незалежно від впливу внутрішніх чи зовнішніх загроз. Такий підхід передбачає наявність не лише фізичних запасів продуктів харчування, а й стабільно функціонуючої системи виробництва, переробки, транспортування, реалізації та державного регулювання продовольчого ринку.

Економічній складовій ролі аграрного сектору у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки у своїх наукових працях віддають перевагу такі вчені як: Андрощук І., Рябоволик Т., Рябоволик Ю. [1], Білоус О., Геєць В., Антощенкова В., Семперович І. [2], Данилишин Б., Кучечук Л. [3], Олійник Ю., Жураковська А. [4], Власова В., Марина А., Янковська Я. [5], Погорєлова О. [6], Саблук П., Яценко О. та багатьох інших.

Проблеми аграрного бізнесу в контексті забезпечення продовольчої безпеки розглядають: Варламова М., Данилишина А. [7], Варченко О. [8],

Вітвіцький В. [9], Іванов Р., Катан В., Гуртовий Ю. [10], Лихолат С. [11], Насирходжаєва Д., Яценко О. [12], та інші.

Однак багатоаспектність проблеми глобальної продовольчої безпеки залишає ще велику кількість актуальних питань для дослідження, зокрема щодо визначення ролі аграрного сектору у її забезпеченні.

На міжнародному рівні проблема продовольчої безпеки набула особливого значення після глобальних криз, спричинених зростанням чисельності населення, кліматичними змінами, воєнними конфліктами та нерівномірним розподілом ресурсів. Відповідно до підходів міжнародних організацій, продовольча безпека досягається тоді, коли всі люди у будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечної й поживної їжі, яка відповідає їхнім потребам та забезпечує активне і здорове життя. Це означає, що продовольча безпека має комплексний характер і поєднує економічні, соціальні, організаційні та політичні аспекти.

Велику кількість актуальної статистичної інформації публікують міжнародні продовольчі організації: Продовольча та сільськогосподарська організація (FAO) [13], Всесвітня продовольча програма (WFP), ООН, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Міжнародний інститут дослідження харчової політики (IFPRI), тощо.

Для України питання продовольчої безпеки має особливу вагу з огляду на високий аграрний потенціал держави, значну роль сільського господарства в економіці та наявність потужного експортного ресурсу. Водночас сучасні умови воєнного стану, руйнування логістичних маршрутів, часткова втрата виробничих потужностей, інфляційні процеси та зниження платоспроможності населення формують додаткові ризики для стабільного продовольчого забезпечення. За таких обставин продовольча безпека стає не лише економічною, а й стратегічною категорією.

Економічна сутність продовольчої безпеки проявляється через здатність національної економіки створювати необхідний обсяг продовольчих ресурсів власного виробництва або забезпечувати їх надходження з інших джерел без

критичної залежності від зовнішніх постачальників. Важливим аспектом є також підтримання цінової доступності продуктів харчування для всіх соціальних груп населення (рис.1.1.)

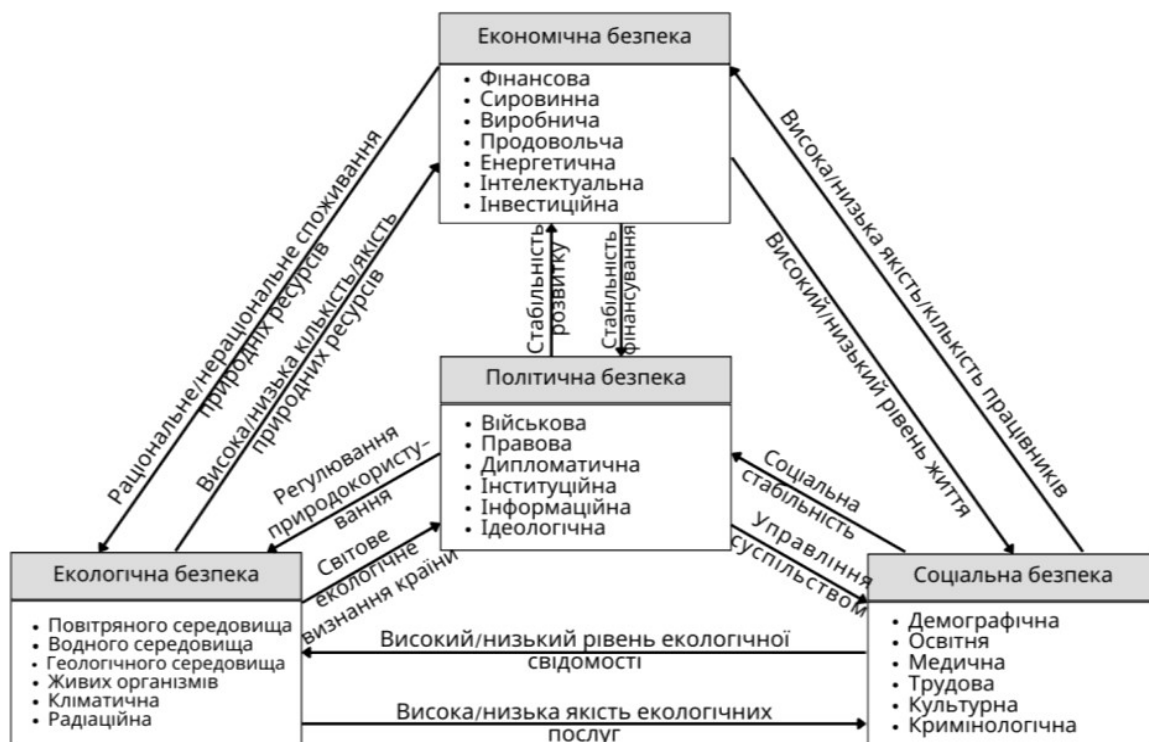

Рис. 1. Система взаємодії основних складових глобальної безпеки,
Джерело: побудовано авторами на основі інформації [1, 3, 8]

Продовольча безпека тісно пов'язана з економічною безпекою держави. Недостатній рівень внутрішнього виробництва, надмірна імпортозалежність, різкі коливання цін, дефіцит окремих товарів або порушення логістичних ланцюгів здатні спричинити соціальну напругу, зростання бідності та погіршення макроекономічної ситуації [10-15]. З іншого боку, ефективно функціонуючий аграрний сектор сприяє зміцненню фінансової стійкості країни, забезпечує валютні надходження від експорту та створює умови для розвитку суміжних галузей (табл.1.1.).

Таблиця 1.1. – Основні загрози продовольчій безпеці України та їх економічні наслідки

Загроза	Характеристика впливу	Економічні наслідки
Воєнні дії та руйнування інфраструктури	Пошкодження сільськогосподарських угідь,	Скорочення обсягів виробництва, зростання витрат аграрного сектору

	елеваторів, складів, техніки та виробничих потужностей	
Порушення логістичних маршрутів	Блокування портів, ускладнення транспортування продукції, зростання вартості перевезень	Зниження експортного потенціалу, втрати валютних надходжень
Інфляційні процеси	Зростання цін на енергоносії, паливо, добрива та продукти харчування	Зниження купівельної спроможності населення, підвищення рівня бідності
Зниження платоспроможності населення	Скорочення реальних доходів домогосподарств	Обмеження доступу населення до якісного та достатнього харчування
Імпортозалежність окремих товарів	Залежність від зовнішніх постачальників продовольства та ресурсів	Ризик дефіциту продукції та цінової нестабільності
Дефіцит трудових ресурсів	Міграція населення та скорочення кількості працівників у сільському господарстві	Зниження продуктивності аграрного виробництва
Коливання світових цін	Залежність внутрішнього ринку від глобальної кон'юнктури	Нестабільність внутрішніх цін та фінансових результатів підприємств
Недостатній рівень державної підтримки	Обмежене фінансування аграрного сектору та програм продовольчої стабільності	Зниження інвестиційної активності та темпів розвитку галузі

Джерело: побудовано авторами за даними [10-15]

Таким чином, сучасні виклики продовольчій безпеці України мають комплексний характер і охоплюють економічні, логістичні, соціальні та воєнні аспекти. Їхній вплив позначається не лише на аграрному секторі, а й на загальному рівні економічної безпеки держави, що потребує формування ефективної системи державного регулювання, підтримки виробників та зміцнення внутрішнього продовольчого ринку [14].

У структурі національної безпеки продовольча безпека пов'язана також із соціальною, демографічною, екологічною та політичною складовими. Нестача продовольства або його низька якість негативно впливають на здоров'я населення, знижують тривалість життя, погіршують трудовий потенціал держави. Крім того, неефективне використання земельних ресурсів, деградація ґрунтів, надмірне застосування хімічних засобів захисту рослин можуть створювати довгострокові екологічні ризики.

Особливе значення продовольча безпека має в періоди кризових явищ. Пандемії, воєнні конфлікти, природні катастрофи чи глобальні економічні потрясіння можуть швидко порушити сталі механізми постачання продовольства. Саме тому держава повинна мати систему стратегічного планування, резервування ресурсів, підтримки національного виробника та механізми оперативного реагування на ризики (табл.1.2.).

Таблиця 1.2. Показники, що характеризують стан продовольчої безпеки України

Показник	Тенденція	Вплив на продовольчу безпеку
Частка сільського господарства у ВВП України	10–12 %	Визначає стратегічну роль аграрного сектору в економіці держави
Частка аграрного експорту у структурі експорту	понад 50 %	Формує валютні надходження та підтримує фінансову стабільність
Рівень інфляції на продовольчі товари	20–30 % у кризові періоди	Знижує економічну доступність продуктів харчування
Скорочення посівних площ унаслідок воєнних дій	20–25 % в окремих регіонах	Призводить до зменшення обсягів виробництва продовольства
Частка домогосподарств, витрати яких на харчування перевищують 50 % доходів	понад 40 % населення	Свідчить про ризики продовольчої незахищеності
Рівень деградації ґрунтів	близько 30 % земель потребують відновлення	Створює довгострокові ризики для аграрного виробництва
Обсяг втрат логістичної інфраструктури	значне скорочення портів і транспортних потужностей	Ускладнює постачання та експорт продовольства
Кількість внутрішньо переміщених осіб	понад 4–5 млн осіб	Підвищує навантаження на систему продовольчого забезпечення
Індекс продовольчих цін	постійне зростання в умовах кризи	Посилює соціальну напругу та знижує рівень споживання
Рівень самозабезпечення основними видами продовольства	80–120 % залежно від продукції	Характеризує спроможність держави забезпечувати внутрішні потреби

Джерело: побудовано авторами за даними [20-21]

Наведені статистичні показники демонструють, що продовольча безпека України формується під впливом комплексу економічних, соціальних та екологічних факторів. В умовах кризових викликів особливого значення набуває

забезпечення стабільності аграрного виробництва, підтримка купівельної спроможності населення та збереження ресурсного потенціалу держави [20].

Важливою умовою забезпечення продовольчої безпеки є наявність ефективної нормативно-правової бази та дієвих інституційних механізмів державного управління. Регулювання продовольчої сфери охоплює питання підтримки сільськогосподарських виробників, контролю якості та безпечності харчових продуктів, розвитку конкуренції на ринку, захисту внутрішнього товаровиробника, формування державних резервів та недопущення спекулятивного зростання цін на соціально значущі товари. За відсутності узгодженої державної політики навіть значний виробничий потенціал не гарантує належного рівня продовольчої безпеки [26].

Особливу роль у системі продовольчої безпеки відіграє самозабезпечення країни основними видами продовольства. Йдеться про здатність національної економіки виробляти достатні обсяги зерна, м'яса, молока, овочів, фруктів, цукру, олії та інших товарів, що формують раціон населення. Водночас абсолютна ізоляція від міжнародної торгівлі не є обов'язковою умовою продовольчої безпеки. У сучасному глобалізованому світі зовнішньоекономічні зв'язки є природною складовою розвитку, однак критична залежність від імпорту стратегічних товарів створює додаткові ризики в умовах криз або політичної нестабільності [23].

Не менш важливим елементом є якість харчування населення. Продовольча безпека не обмежується лише кількістю спожитих продуктів. Недостатня калорійність раціону, дефіцит білків, вітамінів та мікроелементів, низька якість продуктів або їх небезпечність можуть призводити до зростання захворюваності, зниження працездатності та погіршення демографічної ситуації. Саме тому сучасні підходи до продовольчої безпеки передбачають орієнтацію не лише на наповнення ринку товарами, а й на формування здорового та збалансованого харчування населення (табл.1.3.).

Таблиця 1.3. – Статистичні показники якості та достатності харчування населення України

Показник	Орієнтовне значення / тенденція	Вплив на продовольчу безпеку
Середньодобова калорійність харчування населення	2500–3000 ккал на особу	Визначає рівень енергетичного забезпечення населення
Споживання м'яса та м'ясопродуктів	нижче рекомендованих норм у частини населення	Впливає на забезпечення організму білками
Споживання молока та молочних продуктів	50–60 % від науково обґрунтованої норми	Свідчить про дефіцит кальцію та поживних речовин
Споживання фруктів та овочів	нерівномірне залежно від доходів населення	Визначає рівень забезпечення вітамінами та мікроелементами
Частка витрат домогосподарств на харчування	понад 40–50 % сукупних витрат	Характеризує економічну доступність якісного харчування
Обсяг споживання продукції швидкого приготування	щорічне зростання	Підвищує ризики погіршення здоров'я населення
Частка продукції, що не відповідає стандартам якості	нестабільна залежно від контролю ринку	Створює ризики для безпечності харчування

Джерело: побудовано авторами за даними [20]

У контексті національної безпеки важливого значення набуває територіальний аспект продовольчого забезпечення. Навіть за достатнього загальнодержавного обсягу виробництва можуть виникати диспропорції між окремими регіонами. Віддалені або постраждалі від бойових дій території часто стикаються з перебоями постачання, зростанням цін та обмеженим доступом до необхідних товарів. Це свідчить про потребу розвитку транспортної інфраструктури, складських потужностей, регіональних резервів та гнучких механізмів розподілу продовольчих ресурсів [30].

Суттєвою загрозою продовольчій безпеці є також зміни клімату та екологічні ризики. Посухи, повені, ерозія ґрунтів, зниження родючості земель, скорочення водних ресурсів негативно впливають на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. У зв'язку з цим дедалі більшого значення набувають принципи сталого розвитку, екологічно відповідального землеробства, збереження природних ресурсів та впровадження адаптивних технологій виробництва [31].

Для України питання продовольчої безпеки тісно переплітається з проблематикою відновлення економіки у післявоєнний період. Аграрний сектор здатний стати одним із ключових драйверів відновлення завдяки відносно швидкому виробничому циклу, високому експортному потенціалу та значному мультиплікативному ефекту для інших галузей. Саме тому інвестиції у сільське господарство, переробну промисловість, логістику та сільські території слід розглядати як інвестиції у зміцнення продовольчої та економічної безпеки держави [35, 40].

Важливо підкреслити, що продовольча безпека формується не одномоментно, а є результатом довготривалого розвитку виробничих сил, ефективності державного управління та раціонального використання ресурсного потенціалу країни. Стабільне функціонування продовольчої системи залежить від узгодженості дій між державою, бізнесом, науковими установами, логістичними структурами та споживачами. У разі порушення взаємодії між цими елементами виникають дисбаланси, які можуть призвести до дефіциту окремих товарів, цінових коливань або втрати конкурентних позицій на внутрішньому й зовнішньому ринках [37].

Одним із ключових соціальних аспектів продовольчої безпеки є купівельна спроможність населення. Навіть за високих обсягів виробництва значна частина громадян може залишатися вразливою через низькі доходи, безробіття чи інфляційні процеси. У такому випадку проблема продовольчої безпеки переходить у площину соціальної політики, де важливими інструментами стають індексація доходів, адресна підтримка вразливих категорій населення, стабілізація цін та стимулювання зайнятості.

Окремої уваги потребує питання стратегічних запасів продовольства. Формування резервних фондів зерна, цукру, олії та інших соціально значущих товарів дозволяє державі оперативно реагувати на надзвичайні ситуації, неврожаї, перебої постачання або різкі коливання цін. Наявність таких запасів підвищує стійкість національної економіки та знижує ризики соціальної напруги в кризові періоди.

В умовах воєнного стану продовольча безпека набуває ще ширшого змісту, оскільки пов'язується з питаннями обороноздатності, гуманітарної стабільності та забезпечення життєдіяльності населення. Безперебійне постачання продуктів харчування до міст, прикордонних регіонів, внутрішньо переміщених осіб і військових структур є важливою умовою функціонування держави. Це свідчить про тісний взаємозв'язок між продовольчою безпекою та загальною стійкістю країни до зовнішніх загроз [36].

Таким чином, продовольчу безпеку держави слід розглядати як комплексну систему гарантування населенню якісних та доступних продуктів харчування на основі стабільного розвитку аграрного виробництва, переробки, логістики та соціально відповідальної економічної політики. Її рівень відображає ефективність державного управління, конкурентоспроможність національної економіки та здатність країни забезпечувати власні стратегічні інтереси.

21 1.2. Основні складові, критерії та показники оцінювання продовольчої безпеки країни

Оцінювання рівня продовольчої безпеки країни є важливим елементом державного управління, оскільки дозволяє визначати реальний стан забезпечення населення продовольством, виявляти потенційні загрози та своєчасно формувати заходи реагування. У сучасних умовах продовольча безпека не може визначатися лише за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції. Вона охоплює значно ширше коло характеристик, що пов'язані з доступністю продовольства, його якістю, стабільністю постачання, рівнем споживання та здатністю держави гарантувати безперервне функціонування продовольчої системи (табл.1.4.).

3

Таблиця 1.4. Основні методики оцінки рівня продовольчої безпеки

Методика	Критерії оцінки	Оцінка продовольчої безпеки
Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР)	фізична доступність продовольства; Економічна доступність продовольства; стабільність продовольчого ринку й сталість харчування;	Граничні значення показників;
The Global Food Security Index	фінансова доступність харчових продуктів, фізична доступність продуктів харчування, якість та безпека продуктів харчування	Граничні значення показників;
ФАО	30 індикаторів які сформовані в чотири групи: наявність; доступ; стабільність; використання	Граничні значення індикаторів; Продовольча безпека країни вважається забезпеченою, якщо вона виробляє майже 80% власного споживаного продовольства і здійснює поповнення страхового запасу (більше 20%)
«Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки» для України	добова енергетична цінність раціону людини; забезпечення раціону людини основними видами продуктів; достатність запасів зерна у державних ресурсах; економічна доступність продуктів; диференціація вартості харчування за соціальними групами	Граничні значення індикаторів;

Джерело: розраховано на основі [31-34].

Комплексний характер продовольчої безпеки зумовлює необхідність виокремлення її основних складових. Однією з базових є фізична доступність продовольства, яка означає наявність достатньої кількості продуктів харчування на внутрішньому ринку. Це досягається за рахунок власного виробництва, імпорту, державних резервів та ефективної логістики. Якщо на ринку виникає дефіцит навіть окремих видів продукції, це може негативно позначатися на споживчих настроях, рівні цін та соціальній стабільності (рис.1.2.).

3

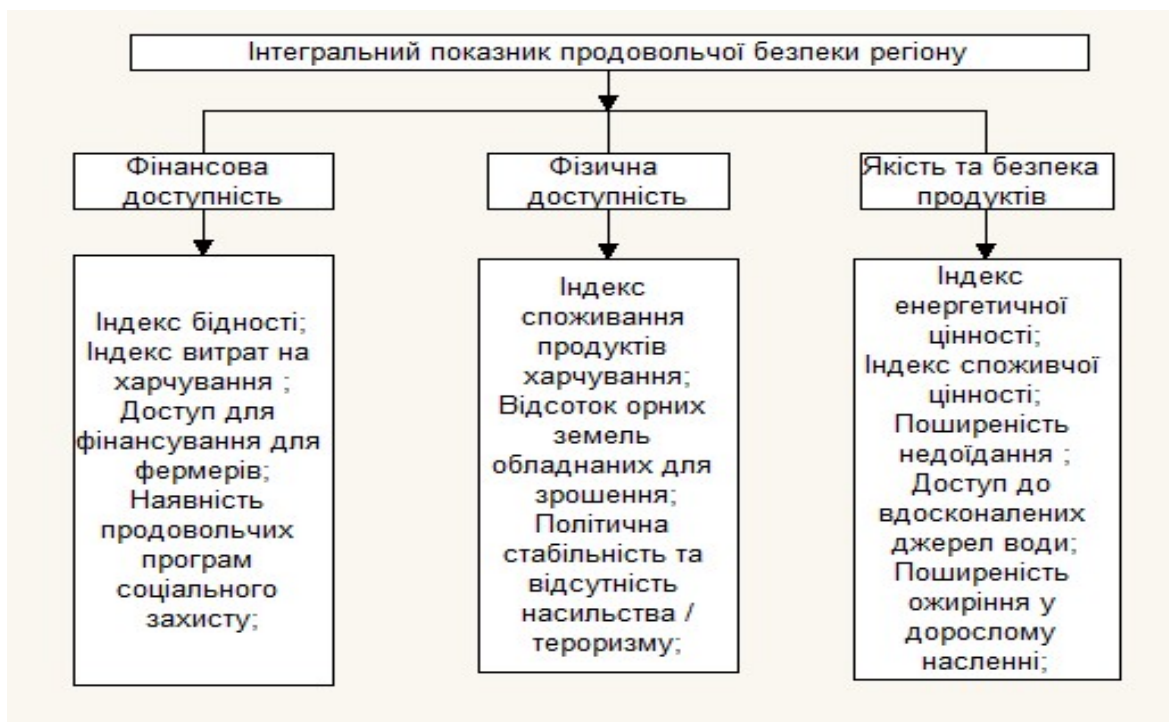

Рис. 1.2. Блок-схема оцінювання продовольчої безпеки регіону

Джерело: сформовано на основі [31-34].

Суттєве значення має якість та безпечність харчових продуктів. Населення повинно споживати не лише достатню кількість їжі, а й продукцію, яка відповідає санітарним, екологічним та технологічним стандартам. Наявність на ринку фальсифікованих товарів, продукції з перевищенням допустимих норм шкідливих речовин або порушенням умов зберігання створює загрози здоров'ю населення та знижує загальний рівень продовольчої безпеки [41].

Ще однією складовою є стабільність продовольчого забезпечення. Вона передбачає спроможність держави підтримувати належний рівень забезпечення населення продуктами харчування не лише в нормальних умовах, а й у періоди економічних криз, воєнних конфліктів, природних катастроф чи різких коливань світових ринків. Саме стабільність є критерієм довгострокової надійності продовольчої системи [42].

Важливим елементом виступає продовольча незалежність держави, яка характеризує рівень самозабезпечення основними видами продовольства. Це не означає повну відмову від імпорту, однак критична залежність від зовнішніх поставок створює додаткові ризики. Якщо країна значною мірою залежить від

імпортних зернових, м'яса, молочних продуктів чи насіннєвого матеріалу, то будь-які зовнішні обмеження можуть швидко вплинути на внутрішній ринок.

Для кількісного оцінювання продовольчої безпеки використовують систему критеріїв та показників. Одним із головних індикаторів є рівень самозабезпечення країни основними видами продовольства. Він визначається співвідношенням між внутрішнім виробництвом і внутрішнім споживанням. Чим вищий цей показник, тим нижча залежність держави від зовнішнього ринку.

Широко застосовується показник **споживання основних продуктів харчування на одну особу в рік**. Його порівнюють із науково обґрунтованими нормами харчування. Якщо фактичне споживання суттєво нижче рекомендованого рівня, це свідчить про проблеми доступності продовольства або зміну структури споживання через низькі доходи населення (табл.1.5).

Важливим соціально-економічним показником є **частка витрат домогосподарств на харчування у структурі сукупних витрат**. У країнах із високим рівнем добробуту ця частка зазвичай нижча, тоді як зростання витрат на продукти харчування часто свідчить про зниження купівельної спроможності населення. Для України цей показник має особливе значення в умовах інфляції та нестабільності доходів [43-44].

Таблиця 1.5. – Основні показники оцінки продовольчої безпеки України у 2023–2025 рр.

Показник	2023 р.	2024 р.	2025 р.	Нормативне значення
Рівень самозабезпечення зерновими культурами, %	165	170	172	>100 %
Рівень самозабезпечення молоком і молокопродуктами, %	92	90	89	≥100 %
Рівень самозабезпечення м'ясом і м'ясопродуктами, %	105	107	108	≥100 %
Споживання м'яса на 1 особу, кг/рік	52	53	54	80 кг
Споживання молока на 1 особу, кг/рік	185	182	180	380 кг
Споживання овочів на 1 особу, кг/рік	165	168	170	161 кг
Споживання фруктів і ягід на 1 особу, кг/рік	56	58	60	90 кг
Частка витрат домогосподарств на харчування, %	48	47	46	<40 %

Індекс продовольчих цін, % до попереднього року	120,5	112,4	109,8	Стабільне зростання не більше 5–7 %
Частка імпортової продукції у внутрішньому споживанні, %	18	17	16	<20 %

Джерело: розраховано на основі [20,34].

Наведені показники свідчать, що Україна зберігає високий рівень самозабезпечення окремими видами продовольства, насамперед зерновими культурами та м'ясною продукцією. Водночас недостатній рівень споживання молочних продуктів, фруктів і висока частка витрат населення на харчування демонструють наявність проблем економічної доступності та збалансованості харчування населення.

Для оцінювання стабільності продовольчої системи використовують індикатори запасів зерна, обсягів державного резерву, рівня цінової волатильності, наявності логістичних потужностей та безперебійності поставок у регіони. У кризових умовах саме ці показники відображають здатність держави оперативно реагувати на виклики.

Суттєву роль відіграють і макроекономічні показники, пов'язані з аграрним сектором. До них належать обсяги валової продукції сільського господарства, рівень рентабельності виробництва, продуктивність праці, експортний потенціал галузі, інвестиційна активність та рівень технологічного оновлення підприємств. Слабкий розвиток аграрного сектора у перспективі негативно позначається на продовольчій безпеці країни [46].

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають екологічні критерії оцінювання продовольчої безпеки. Йдеться про стан ґрунтів, рівень деградації земель, забезпеченість водними ресурсами, екологічну безпечність виробництва та здатність аграрної системи адаптуватися до змін клімату. Ігнорування цих чинників може створити довгострокові ризики скорочення виробничого потенціалу держави.

Важливим напрямом аналізу є дослідження структури харчування населення. Рациональне споживання передбачає збалансоване поєднання білків,

жирів, вуглеводів, вітамінів та мінеральних речовин. Якщо у структурі споживання переважають дешеві висококалорійні продукти за недостатнього споживання м'яса, молока, риби, овочів чи фруктів, це свідчить про приховані проблеми продовольчої безпеки. Формально ринок може бути насиченим товарами, однак фактична якість харчування населення залишатиметься недостатньою.

Суттєве значення має територіальна диференціація продовольчого забезпечення. У межах однієї держави рівень доступу до продуктів харчування може істотно відрізнятись між великими містами, малими населеними пунктами та сільськими територіями. У регіонах із низьким рівнем доходів, слабкою інфраструктурою або складною логістикою часто виникають додаткові ризики щодо своєчасного постачання продовольства. Тому оцінювання продовольчої безпеки доцільно здійснювати не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівні [33].

Особливу увагу слід приділяти ціновим індикаторам. Динаміка споживчих цін на соціально значущі продукти харчування безпосередньо впливає на добробут населення. Різке зростання цін на хліб, молоко, крупи, овочі чи м'ясо знижує доступність продовольства та погіршує фінансовий стан домогосподарств. У зв'язку з цим держава повинна постійно відстежувати інфляційні тенденції та застосовувати інструменти стабілізації ринку [47].

В умовах воєнного стану перелік критеріїв оцінювання продовольчої безпеки суттєво розширюється. До традиційних показників додаються рівень безпеки логістичних маршрутів, доступність паливних ресурсів для аграрного виробництва, масштаби пошкодження сільськогосподарських земель, наявність трудових ресурсів, можливості релокації виробництва та безперебійність функціонування критичної інфраструктури. Такі фактори мають безпосередній вплив на спроможність держави підтримувати стабільне продовольче забезпечення населення (табл.1.6.).

Таблиця 1.6. – Критерії та показники оцінювання продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану

Критерій оцінювання	Показник	Характеристика впливу на продовольчу безпеку
Цінова доступність продовольства	Індекс споживчих цін на продукти харчування, %	Визначає рівень фінансової доступності продуктів для населення
Соціальна доступність	Частка витрат домогосподарств на харчування, %	Характеризує рівень навантаження витрат на сімейний бюджет
Забезпеченість внутрішнього ринку	Рівень самозабезпечення основними видами продовольства, %	Показує залежність держави від імпорту
Логістична стійкість	Функціонування транспортних і портових маршрутів	Впливає на безперебійність постачання та експорту продукції
Ресурсне забезпечення аграрного сектору	Доступність пального, добрив, насіння та техніки	Визначає можливість стабільного сільськогосподарського виробництва
Стан земельних ресурсів	Площа пошкоджених або замінованих сільськогосподарських земель	Характеризує втрати виробничого потенціалу
Трудовий потенціал	Забезпеченість аграрного сектору трудовими ресурсами	Впливає на обсяги та ефективність виробництва
Продовольча стабільність	Наявність державних резервів продовольства	Забезпечує оперативне реагування на кризові ситуації

Джерело: розраховано на основі [16,20, 22].

У сучасній практиці оцінювання продовольчої безпеки значення мають і соціальні індикатори, серед яких рівень бідності населення, середня заробітна плата, зайнятість у сільській місцевості, демографічна ситуація та доступність соціальної підтримки. Ці показники дозволяють оцінити не лише наявність продовольства, а й можливість населення реально користуватися результатами функціонування продовольчої системи [47].

Таким чином, сучасна система оцінювання продовольчої безпеки поступово переходить від вузького розуміння кількості виробленої продукції до комплексного бачення, яке охоплює ефективність управління, мінімізацію втрат, технологічний розвиток, кадровий потенціал і здатність держави адаптуватися до нових викликів. Саме такий підхід дозволяє формувати довгострокову та стійку модель продовольчого забезпечення країни.

1.3. Аграрний сектор як стратегічна складова економіки держави та його функції у забезпеченні населення продовольством

Аграрний сектор посідає особливе місце в економічній системі будь-якої держави, оскільки саме він формує матеріальну основу продовольчого забезпечення населення, створює сировинну базу для харчової та переробної промисловості, забезпечує зайнятість населення та сприяє розвитку сільських територій. На відміну від багатьох інших галузей економіки, сільське господарство безпосередньо пов'язане із задоволенням базових потреб людини, а тому його стабільне функціонування є необхідною умовою соціальної рівноваги та економічної безпеки держави (рис.1.3.).

У сучасних умовах аграрний сектор слід розглядати не лише як галузь виробництва продуктів харчування, а як багатофункціональну систему, що поєднує економічні, соціальні, екологічні та стратегічні компоненти. Він охоплює рослинництво, тваринництво, первинну переробку продукції, аграрну логістику, зберігання сировини, інфраструктурне забезпечення, аграрні фінанси, науковий супровід та кадровий потенціал. Саме така комплексність визначає його вагомую роль у національній економіці (рис.1.3.), [37].

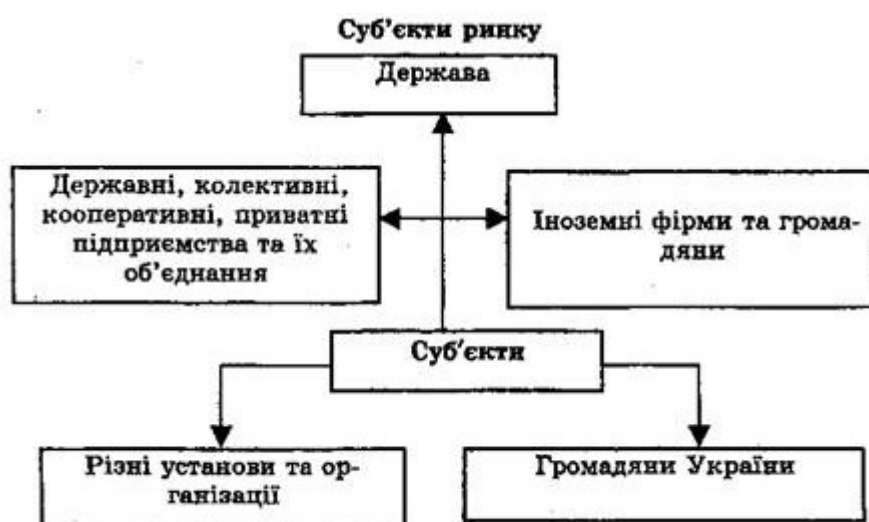

Рис.1.3. Суб'єкти аграрного ринку

Джерело: сформовано на основі [37].

5 Для України аграрний сектор має особливе значення з огляду на значний земельний потенціал, сприятливі природно-кліматичні умови та історично сформовану спеціалізацію на виробництві сільськогосподарської продукції. Родючі чорноземи, наявність великих площ орних земель та вигідне географічне розташування створюють передумови для розвитку конкурентоспроможного аграрного виробництва. Саме тому сільське господарство традиційно є однією з ключових галузей національної економіки та важливим джерелом валютних надходжень [36].

Стратегічна роль аграрного сектора проявляється передусім у забезпеченні продовольчої незалежності держави. Країна, яка здатна самостійно виробляти основні види продуктів харчування, є більш стійкою до зовнішніх економічних і політичних загроз [48-49].

Важливою функцією аграрного сектора є формування внутрішнього споживчого ринку продовольства. Саме сільське господарство забезпечує населення зерном, овочами, фруктами, м'ясом, молоком, яйцями, олією та іншими товарами щоденного попиту. Обсяги виробництва, сезонність постачання, собівартість продукції та рівень конкуренції між виробниками безпосередньо впливають на ціни, асортимент і доступність продовольства для населення.

Не менш значущою є сировинна функція аграрного сектора. Значна частина продукції сільського господарства використовується як база для функціонування харчової, текстильної, фармацевтичної та біоенергетичної промисловості. Це створює мультиплікативний ефект для економіки, оскільки розвиток аграрного виробництва стимулює діяльність переробних підприємств, транспорту, торгівлі, машинобудування та фінансового сектору [50].

Таблиця 1.7. – Роль аграрного сектора у формуванні продовольчого та сировинного забезпечення регіонів України

Області України	Основна аграрна спеціалізація	Продукція для внутрішнього продовольчого ринку	Сировинне значення для переробної промисловості
Одеська область	Зернові культури, соняшник, овочівництво, виноградарство	Пшениця, овочі, олія, виноградна продукція	Сировина для олійної, виноробної та харчової промисловості
Вінницька область	Цукрові буряки, зернові, тваринництво	Цукор, м'ясо, молочна продукція	Сировина для цукрової та м'ясопереробної галузі
Полтавська область	Зернові культури, кукурудза, соя	Борошно, крупи, олійні культури	Сировина для комбікормової та олійно-жирової промисловості
Львівська область	Молочне скотарство, картоплярство	Молоко, сир, картопля	Сировина для молочної та харчової промисловості
Херсонська область	Овочівництво, баштанні культури	Овочі, кавуни, томати	Сировина для консервної та переробної промисловості
Дніпропетровська область	Зернові культури, соняшник	Хлібопродукти, олія	Сировина для борошномельної та олійної промисловості
Черкаська область	Тваринництво, зернове господарство	М'ясо, молочна продукція, зерно	Сировина для м'ясопереробної та молочної галузі
Закарпатська область	Садівництво, виноградарство	Фрукти, ягоди, виноград	Сировина для сокової та виноробної промисловості

Джерело: розраховано на основі [20,35].

Наведені дані таблиці 1.7. свідчать, що аграрний сектор України має виражену регіональну спеціалізацію, яка формує основу внутрішнього продовольчого ринку та забезпечує сировинну базу для багатьох галузей промисловості. Це підсилює стратегічне значення сільського господарства у забезпеченні економічної та продовольчої безпеки держави.

Аграрний сектор виконує важливу соціальну функцію, забезпечуючи зайнятість населення, особливо у сільській місцевості. Для багатьох регіонів саме сільське господарство є основним джерелом доходів населення та базою

місцевого економічного розвитку. Функціонування аграрних підприємств сприяє розвитку інфраструктури сіл, підтримує місцеві бюджети та зменшує масштаби безробіття [10].

Важливим проявом стратегічного значення аграрного сектора є його роль у зовнішньоекономічній діяльності держави. Українська аграрна продукція користується попитом на міжнародних ринках, а експорт зернових культур, олійних культур та продуктів переробки формує значну частину валютної виручки країни. Це сприяє зміцненню платіжного балансу, стабілізації національної валюти та наповненню державного бюджету через податкові надходження.

Таблиця 1.8. – Експорт основних видів аграрної продукції України у 2023–2025 рр.

Вид продукції	2023 р. (млн т)	2024 р. (млн т)	2025 р. (млн т)	Основні країни-імпортери
Пшениця	17,5	18,9	19,3	Єгипет, Туреччина, Іспанія
Кукурудза	26,0	27,5	28,1	Китай, Італія, Нідерланди
Ячмінь	2,7	2,9	3,0	Саудівська Аравія, Лівія
Соняшникова олія	5,6	5,9	6,1	Індія, Румунія, Китай
Насіння соняшнику	0,9	1,1	1,2	Болгарія, Туреччина
Ріпак	3,4	3,6	3,8	Німеччина, Франція
Соя	3,1	3,3	3,5	Туреччина, Єгипет
М'ясо птиці	0,42	0,45	0,48	Нідерланди, Саудівська Аравія, Словаччина
Цукор	0,5	0,7	0,8	Румунія, Болгарія
Продукти переробки зерна	0,3	0,35	0,4	Польща, Молдова

Джерело: розраховано на основі [20,35].

Дані таблиці 1.8. свідчать, що аграрний сектор залишається одним із ключових джерел валютних надходжень України та забезпечує стабільність зовнішньоторговельного балансу держави. Високий попит на українську аграрну продукцію на світових ринках підтверджує стратегічне значення сільського господарства для економічної та продовольчої безпеки країни.

Разом із тим експортна орієнтація аграрного сектора повинна поєднуватися із забезпеченням внутрішніх потреб держави. Надмірне спрямування продукції на зовнішні ринки без урахування внутрішнього попиту може призводити до дефіциту окремих товарів або підвищення цін для населення. Саме тому

стратегічне управління аграрною сферою передбачає пошук збалансованого співвідношення між експортними інтересами та завданнями продовольчої безпеки країни [4].

Важливою функцією аграрного сектора є стабілізація макроекономічної ситуації. У періоди кризових явищ саме сільське господарство часто демонструє вищу стійкість порівняно з окремими промисловими галузями, оскільки попит на продукти харчування зберігається навіть за зниження загальної ділової активності. Завдяки цьому аграрне виробництво може виконувати роль економічного стабілізатора, підтримуючи зайнятість населення, бюджетні надходження та внутрішній товарообіг.

Не менш значущою є інвестиційна функція аграрного сектора. Розвиток сільського господарства стимулює вкладення капіталу у технічне переоснащення підприємств, будівництво елеваторів, холодильних комплексів, переробних підприємств, транспортної інфраструктури та енергетичних об'єктів. Такі інвестиції мають довгостроковий ефект, оскільки сприяють зростанню продуктивності праці, зменшенню втрат продукції та підвищенню конкурентоспроможності галузі.

У сучасних умовах аграрний сектор виконує також інноваційну функцію. Використання цифрових технологій, автоматизованих систем управління технікою, точного землеробства, дронів, супутникового моніторингу посівів, біотехнологій та сучасної селекції дає можливість суттєво підвищити ефективність виробництва. Впровадження інновацій сприяє економії ресурсів, покращенню якості продукції та зміцненню стійкості виробників до кліматичних і ринкових ризиків [1].

Для України стратегічне значення аграрного сектора особливо посилилося в умовах воєнного стану. Попри руйнування інфраструктури, мінування земель, втрату частини територій та логістичні обмеження, аграрні підприємства продовжили виробничу діяльність і забезпечили внутрішній ринок основними продуктами харчування. Це свідчить про високий рівень адаптивності галузі та її критичну роль у підтриманні економічної стійкості держави [16, 21].

Водночас сучасний розвиток аграрного сектора супроводжується низкою структурних викликів. Серед них слід виділити залежність від експорту сировини, недостатній рівень внутрішньої переробки, зношеність частини технічної бази, обмежений доступ малого бізнесу до фінансування, кадровий дефіцит та нерівномірний розвиток сільських територій. Подолання цих проблем є необхідною умовою повноцінної реалізації стратегічного потенціалу галузі.

Суттєвим напрямом реалізації стратегічної ролі аграрного сектора є розвиток малого та середнього підприємництва на селі. Саме фермерські господарства, сімейні підприємства та сільськогосподарські кооперативи забезпечують гнучкість ринку, підвищують рівень конкуренції, сприяють зайнятості населення та формують локальні продовольчі ланцюги постачання. У багатьох випадках такі суб'єкти господарювання швидше реагують на зміну попиту, активніше освоюють нішеві напрями виробництва та сприяють насиченню регіональних ринків свіжою продукцією [25].

Важливу функцію аграрний сектор виконує у формуванні фінансової стійкості держави. Податкові надходження від діяльності аграрних підприємств, експортна виручка, валютні надходження та розвиток суміжних сфер бізнесу створюють додаткові можливості для наповнення бюджету. Це особливо актуально в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, коли держава потребує значних ресурсів для фінансування оборони, соціальної сфери та відбудови інфраструктури.

Стратегічна роль аграрного сектора посилюється також через його значення для демографічної стабільності країни. Наявність робочих місць, розвиток соціальної інфраструктури та стабільні доходи в сільській місцевості стримують відтік населення, сприяють закріпленню молоді на селі та підтримують збалансований територіальний розвиток держави. У разі занепаду аграрної сфери посилюються міграційні процеси, що негативно впливає на трудовий потенціал країни [26].

У післявоєнний період аграрний сектор може стати одним із головних драйверів економічного відновлення України. Порівняно з багатьма

капіталомісткими галузями сільське господарство здатне швидше відновлювати виробничі цикли, забезпечувати валютні надходження та формувати попит на продукцію машинобудування, транспорту, енергетики й будівництва. Саме тому підтримка аграрної галузі повинна розглядатися як стратегічний елемент державної економічної політики.

Перспективність аграрного сектора значною мірою залежить від якості державного регулювання. Йдеться про створення прогнозованого податкового середовища, доступних кредитних ресурсів, механізмів страхування ризиків, прозорого земельного ринку, підтримки експорту та розвитку аграрної науки. Без належної інституційної підтримки навіть високий природний потенціал країни не забезпечить повного використання можливостей галузі.

Унікальною особливістю аграрного сектора є те, що він одночасно поєднує ринкову ефективність і суспільну місію. Більшість галузей економіки можуть тимчасово скорочувати виробництво без критичних наслідків для населення, тоді як перебої у сільському господарстві майже відразу відображаються на рівні цін, споживчій поведінці та соціальній стабільності. Саме тому аграрний сектор має подвійний статус: як сфера підприємницької діяльності та як стратегічна система життєзабезпечення держави [29].

Сучасна роль аграрного сектора дедалі більше визначається не кількістю виробленої продукції, а здатністю створювати стійкі продовольчі ланцюги. Йдеться про взаємопов'язану систему «поле – переробка – логістика – торгівля – споживач», де слабкість хоча б одного елемента знижує ефективність усієї галузі. Наприклад, високий урожай не приносить очікуваного результату за відсутності елеваторів, належного транспорту чи доступу до ринків збуту. Це означає, що стратегічне значення аграрного сектора сьогодні полягає не лише у виробництві, а й у здатності організувати безперервний рух продовольства до кінцевого споживача.

Для України особливо важливим є перехід від сировинної моделі аграрного розвитку до моделі продовольчого лідерства. Якщо країна експортує переважно зерно чи олійні культури, вона залежить від коливань світових цін і

втрачає значну частину потенційного доходу. Натомість виробництво готових харчових продуктів, брендкованої продукції, органічних товарів і продукції глибокої переробки формує значно вищу додану вартість та зміцнює позиції держави на міжнародному ринку [12].

Окремим стратегічним ресурсом аграрного сектора є довіра споживача. У сучасній економіці населення дедалі більше звертає увагу на походження продукції, екологічність виробництва, безпечність інгредієнтів та прозорість постачання. Тому конкурентоспроможність аграрної продукції формується не лише через ціну, а й через репутацію виробника та національного бренду. Для України це відкриває можливості формування позитивного іміджу держави як надійного постачальника якісного продовольства.

У перспективі аграрний сектор може стати основою нової моделі економічного зростання, що поєднує продовольчу безпеку, технологічний розвиток і регіональне відродження. Інвестиції у зрошення, біоенергетику, аграрну науку, цифрові рішення та переробну промисловість здатні перетворити сільське господарство з традиційної галузі на високотехнологічний драйвер модернізації національної економіки. Саме тому стратегічне значення аграрного сектора для України в найближчі роки лише посилюватиметься.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

(на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)

2.1. Загальна характеристика розвитку аграрного сектора України в сучасних умовах (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)

15 Аграрний сектор України традиційно належить до ключових складових національної економіки та відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту, забезпеченні зайнятості населення, розвитку зовнішньої торгівлі та підтриманні продовольчої безпеки держави. Завдяки значним площам родючих земель, сприятливим природно-кліматичним умовам та історично сформованим виробничим традиціям Україна має потужний потенціал розвитку сільського господарства та входить до числа держав із високими можливостями аграрного виробництва.

У структурі аграрного сектора провідне місце займає рослинництво, яке представлене виробництвом зернових культур, олійних культур, овочів, фруктів та технічних культур. Особливе значення мають пшениця, кукурудза, ячмінь, соняшник і ріпак, що формують основу експортного потенціалу країни. Тваринництво представлено виробництвом м'яса, молока, яєць та іншої продукції, однак упродовж останніх років цей напрям розвивався менш динамічно порівняно з рослинництвом, що зумовлено вищою капіталомісткістю, тривалішим виробничим циклом та залежністю від кормової бази.

До початку повномасштабної війни аграрний сектор України демонстрував позитивну динаміку розвитку. Зростали обсяги виробництва зернових культур, удосконалювалися технології обробітку землі, розширювалися експортні можливості, впроваджувалися сучасні підходи до управління аграрним бізнесом. Українська продукція була конкурентоспроможною на світових ринках, а аграрний експорт посідав провідні позиції у структурі валютних надходжень держави.

Підприємства аграрного сектора є важливими елементами національної економіки, оскільки саме на їх діяльності базується забезпечення населення продовольством, формування сировинної бази для переробної промисловості та розвиток експортного потенціалу держави. Ефективність функціонування аграрних підприємств значною мірою визначає рівень продовольчої безпеки країни, стабільність внутрішнього ринку та фінансову стійкість економіки в цілому. У сучасних умовах особливого значення набуває дослідження діяльності конкретних суб'єктів господарювання аграрної галузі, що дозволяє оцінити особливості організації виробництва, використання ресурсного потенціалу та формування економічних результатів.

9
50
Одним із таких підприємств є Товариство з обмеженою відповідальністю «ДРУЖБА СВК», діяльність якого здійснюється у сфері сільськогосподарського виробництва та має важливе значення для розвитку аграрного сектора. Дослідження організаційно-економічних особливостей функціонування підприємства дозволяє проаналізувати сучасний стан аграрного виробництва, оцінити ефективність управління ресурсами та визначити роль підприємства у забезпеченні продовольчої безпеки й розвитку регіональної економіки.

4
Товариство з обмеженою відповідальністю «ДРУЖБА СВК» є суб'єктом господарювання, який здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства України та функціонує на принципах самофінансування, господарської самостійності та економічної відповідальності за результати своєї діяльності.

29
Підприємство зареєстроване як юридична особа, має самостійний баланс, розрахункові рахунки в банківських установах, печатку та інші реквізити, передбачені законодавством.

28
Основною метою діяльності підприємства є здійснення виробничо-господарської діяльності з метою отримання прибутку та задоволення потреб споживачів у сільськогосподарській продукції.

5
Підприємство здійснює діяльність у сфері аграрного виробництва, що є однією з ключових галузей економіки України. Аграрний сектор забезпечує

формування продовольчої безпеки держави, створення робочих місць та надходження до бюджету, тому функціонування таких підприємств має стратегічне значення.

Предметом діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» є виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції, а також здійснення супутніх видів діяльності, пов'язаних із забезпеченням виробничого процесу. Підприємство самостійно планує свою господарську діяльність, визначає напрями розвитку, формує виробничу програму та організовує збут продукції.

Організаційна структура підприємства побудована за функціональним принципом управління. Загальне керівництво діяльністю здійснює директор, який несе відповідальність за результати роботи підприємства, прийняття стратегічних рішень та забезпечення ефективного використання ресурсів. У структурі підприємства функціонують виробничі підрозділи, бухгалтерська служба, адміністративний персонал та допоміжні служби, що забезпечують безперервність виробничого процесу.

Рис. 2.1. Схеми-структури виробничої та управлінської структури ТОВ «ДРУЖБА СВК»

Чисельність працівників підприємства становить понад сто осіб, що дозволяє віднести його до підприємств середнього масштабу. Кадровий потенціал відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності виробництва та досягненні високих результатів діяльності. Працівники підприємства мають відповідну кваліфікацію та досвід роботи у сфері сільського господарства, що наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. – Основні кадрові показники діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	108	112	117	108,3
Кількість виробничого персоналу, осіб	82	85	89	108,5
Кількість адміністративного персоналу, осіб	26	27	28	107,7
Середньомісячна заробітна плата, грн	12 500	15 200	18 400	147,2
Продуктивність праці, тис. грн/працівника	865	978	1 124	129,9
Коефіцієнт плинності кадрів, %	9,2	7,8	6,5	–2,7 в.п.
Частка працівників із профільною освітою, %	68	71	74	+6 в.п.
Середній стаж роботи працівників, років	7	8	8	114,3
Витрати на оплату праці, тис. грн	16 200	20 430	25 820	159,4
Кількість працівників, які пройшли підвищення кваліфікації, осіб	12	16	21	175,0

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [38]

Аналіз кадрових показників в таблиці 2.1. ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр. свідчить про позитивну тенденцію розвитку трудового потенціалу підприємства. Упродовж досліджуваного періоду середньооблікова чисельність працівників зросла з 108 до 117 осіб, що характеризує розширення масштабів господарської діяльності та потребу підприємства у додаткових трудових ресурсах. Збільшення кількості виробничого персоналу підтверджує активізацію виробничих процесів і підвищення обсягів сільськогосподарського виробництва.

Важливим позитивним фактором є зростання середньомісячної заробітної плати працівників. У 2024 році її рівень становив 18,4 тис. грн, що майже на 47 % більше порівняно з 2022 роком. Це свідчить про прагнення підприємства забезпечити належний рівень матеріального стимулювання праці та зберегти

кадровий потенціал в умовах інфляційних процесів і дефіциту трудових ресурсів у аграрному секторі.

Позитивною тенденцією є також підвищення продуктивності праці, яка у 2024 році досягла 1124 тис. грн на одного працівника. Зростання цього показника свідчить про ефективніше використання трудових ресурсів, удосконалення організації виробництва та можливе впровадження сучасних технологій у виробничий процес. Одночасно зниження коефіцієнта плинності кадрів із 9,2 % до 6,5 % вказує на стабілізацію кадрового складу та покращення умов праці на підприємстві.

Загалом результати аналізу підтверджують, що кадровий потенціал ТОВ «ДРУЖБА СВК» є одним із ключових чинників забезпечення стабільності виробничої діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства. Рациональна кадрова політика, підвищення рівня оплати праці та професійного розвитку персоналу створюють передумови для подальшого ефективного функціонування підприємства в умовах нестабільного економічного середовища.

Сучасні умови ведення сільського господарства вимагають швидкої адаптації до ринкових змін і прийняття обґрунтованих управлінських рішень для ефективного використання наявних ресурсів. Економічна характеристика господарства включає аналіз розмірів підприємства, його спеціалізації та рівня економічного розвитку. Для оцінки забезпеченості виробничими ресурсами — земельними угіддями, трудовими ресурсами та основними виробничими засобами — необхідно проаналізувати відповідні показники (табл.2.2).

Таблиця 2.2. - Забезпеченість виробничими ресурсами ТОВ «Дружба» СВК

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. до 2022р., %
Площа сільськогосподарських угідь, га	6550	6566	7212	110,10
з них ріллі	6550	6566	6797	110,10
Основні засоби, тис.грн.	67487	62665	68 281	101,17

Оборотні активи, тис.грн.	148202	218918	245 486	165,64
Власний капітал, тис.грн.	202468	267773	291 514	143,98
Авансований капітал, тис.грн.	221330	287606	322 370	145,65
Капіталозабезпеченість, тис.грн.	10,30	9,54	9,46	91,91
Капіталоозброєність праці, тис.грн.	449,91	450,83	537,64	119,50
Обсяг виробництва продукції, ц: -зернових та зернобобових	183798	124471	180 305	98,09
- ріпака	75616	-	55 840	73,84
- насіння соняшника	3318	29368	-	X
- м'яса великої рогатої худоби	766	1118	1 197	156,26
- молока	11133,0	10383	6 100	54,79

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [38]

Площа сільськогосподарських угідь та ріллі зросла на 10,1% у 2024 році порівняно з 2022 роком, що вказує на розширення площ, придатних для обробітку. Середньооблікова кількість працівників зменшилася на 15,34% за той самий період, що може свідчити про підвищення ефективності використання робочої сили або про скорочення робочих місць через економічні труднощі. Основні засоби зросли на 1,17%, що вказує на стабільні інвестиції в основні активи, хоча значного зростання не відбулося. Оборотні активи збільшилися на 65,64%, що може свідчити про активізацію господарської діяльності, підвищення оборотності капіталу або накопичення ресурсів для майбутньої діяльності. Власний капітал та авансований капітал збільшилися на 43,98% та 45,65% відповідно, що говорить про поліпшення фінансової стабільності та можливості для подальшого розвитку підприємства.

Капіталозабезпеченість знизилася на 8,09%, що може свідчити про зростання капітальних вкладень відносно власних ресурсів підприємства. Капіталоозброєність праці зросла на 19,5%, що свідчить про поліпшення технічної оснащеності працівників, що могло компенсувати зменшення кількості робочої сили. Виробництво зернових та зернобобових культур майже залишилося на рівні 2022 року, зменшившись лише на 1,91%. Виробництво ріпака скоротилося на 26,16%, але за цей період не спостерігалось жодного

виробництва у 2023 році, що свідчить про коливання в обсягах виробництва цієї культури. Насіння соняшника не було вироблено у 2024 році, хоча у 2022 році обсяг був на досить низькому рівні, що може свідчити про зниження попиту або інші причини скорочення виробництва. Виробництво м'яса великої рогатої худоби зросло на 56,26%, що є позитивним показником для тваринницького сектору. Виробництво молока зменшилося на 45,21%, що може вказувати на проблеми в молочному секторі, можливо, через скорочення поголів'я худоби або зміни в структурі виробництва.

Загалом, підприємство показало зростання фінансових показників та збільшення виробничих площ, але зіткнулося з викликами у тваринництві та окремих видах рослинництва.

Матеріально-технічна база підприємства включає основні засоби виробничого призначення, земельні ресурси, сільськогосподарську техніку та інші активи, необхідні для здійснення господарської діяльності. Ефективне використання наявних ресурсів є запорукою підвищення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його фінансової стійкості(табл. 2.3.).

Таблиця 2.3. – Основні показники матеріально-технічної бази ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Вартість активної частини основних засобів, тис. грн	31 400	36 700	42 900	136,6
Кількість тракторів, од.	18	19	21	116,7
Кількість зернозбиральних комбайнів, од.	6	6	7	116,7
Кількість вантажних автомобілів, од.	12	13	14	116,7
Рівень зносу основних засобів, %	42,5	39,8	36,4	–6,1 в.п.
Фондоозброєність праці, тис. грн/працівника	736,8	833,9	1098,1	149,0
Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	4 800	6 200	8 100	168,8
Забезпеченість технікою на 1000 га угідь, од.	11,1	11,6	12,7	114,4

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [38]

Аналіз показників матеріально-технічної бази, що наведено в таблиці 2.3. ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр. свідчить про поступове зміцнення виробничого потенціалу підприємства та підвищення рівня технічного забезпечення господарської діяльності. Упродовж досліджуваного періоду вартість активної частини основних засобів зросла з 31,4 млн грн до 42,9 млн грн, або на 36,6 %, що свідчить про оновлення виробничих фондів та збільшення обсягів матеріально-технічних ресурсів підприємства. Позитивною тенденцією є збільшення кількості сільськогосподарської техніки, зокрема тракторів, зернозбиральних комбайнів і вантажних автомобілів, що сприяє підвищенню ефективності виробничих процесів та покращенню логістичного забезпечення. Одночасно спостерігається зниження рівня зносу основних засобів із 42,5 % у 2022 році до 36,4 % у 2024 році, що характеризує поступове оновлення технічної бази підприємства та покращення її технічного стану. Зростання фондоозброєності праці до 528 тис. грн на одного працівника свідчить про підвищення рівня забезпеченості персоналу виробничими ресурсами, а збільшення обсягу капітальних інвестицій майже на 69 % підтверджує активізацію інвестиційної діяльності підприємства. Крім того, підвищення забезпеченості технікою на 1000 га угідь до 12,7 одиниць свідчить про покращення технічного оснащення виробництва та створює передумови для підвищення продуктивності праці й конкурентоспроможності господарства.

Фінансово-господарська діяльність підприємства характеризується стабільністю та позитивною динамікою розвитку. Підприємство забезпечує формування доходів від реалізації продукції, здійснює контроль за витратами та прагне до підвищення рівня рентабельності. Раціональна організація виробництва та управління ресурсами створює передумови для подальшого розвитку підприємства та зміцнення його позицій на ринку.

ТОВ «ДРУЖБА СВК» є стабільно функціонуючим підприємством аграрної галузі, яке здійснює свою діяльність на засадах економічної ефективності, самостійності та відповідальності, забезпечуючи отримання прибутку та розвиток виробничого потенціалу.

У сучасних умовах ТОВ «ДРУЖБА СВК» дедалі більше залежить від логістичної компетентності. Фактично транспорт і зберігання стали такими ж важливими факторами успіху, як урожайність чи якість продукції. Підприємство, має власні складські потужності, доступ до альтернативних маршрутів перевезення та гнучкі контракти зі збуту, отримують відчутну конкурентну перевагу. Це формує нове розуміння аграрного виробництва як комплексного бізнесу, де поле є лише одним із елементів великої економічної системи.

Зростає значення кооперації між учасниками ринку. Спільне використання в ТОВ «ДРУЖБА СВК» техніки, логістичних центрів, холодильних потужностей, елеваторів, закупівель ресурсів і каналів збуту дозволяє зменшувати витрати та посилювати ринкові позиції виробників. Для господарства кооперація стає не лише інструментом економії, а способом виживання в умовах високої конкуренції та обмеженого доступу до капіталу.

Окремо слід відзначити посилення ролі репутаційного капіталу. У ТОВ «ДРУЖБА СВК» важливими стають прозорість діяльності, виконання контрактів, стабільність якості продукції, дотримання екологічних стандартів та соціальна відповідальність. Підприємство формує довіру партнерів і споживачів, отримуючи ширші можливості доступу до зовнішніх ринків і фінансових ресурсів.

2.2. Аналіз впливу аграрного виробництва на внутрішній продовольчий ринок України (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)

Аграрне виробництво є визначальним чинником формування внутрішнього продовольчого ринку України, оскільки саме воно забезпечує базову товарну пропозицію продуктів харчування, впливає на рівень цін, структуру споживання населення, стабільність постачання та загальний стан продовольчої безпеки держави. Від результативності функціонування сільського

господарства залежить не лише насиченість ринку продовольством, а й доступність товарів для різних соціальних груп населення, що надає аграрному сектору стратегічного значення в економіці країни.

Внутрішній продовольчий ринок ТОВ «ДРУЖБА СВК» формується під впливом співвідношення попиту і пропозиції, при цьому аграрне виробництво виступає основним джерелом пропозиції продовольчих ресурсів. Обсяги вирощування зернових культур визначають стан ринку борошна, хліба, круп і комбікормів. Виробництво соняшнику безпосередньо впливає на забезпечення ринку рослинною олією. Розвиток тваринництва визначає доступність м'яса, молока, яєць та продукції глибокої переробки. Таким чином, практично кожен сегмент продовольчого ринку ТОВ «ДРУЖБА СВК» пов'язаний із результатами діяльності аграрного виробництва.

Особливістю ТОВ «ДРУЖБА СВК» є висока залежність від сезонності аграрного виробництва. Надходження овочів, фруктів, ягід та частини іншої продукції має виражений сезонний характер, що відображається на ціновій динаміці. У періоди масового збору врожаю ціни, як правило, знижуються, тоді як у міжсезоння спостерігається їх зростання через витрати на зберігання, логістику або імпордне заміщення. Це свідчить про важливість розвитку сучасної інфраструктури зберігання та переробки продукції.

Для більш детального дослідження впливу аграрного виробництва на внутрішній продовольчий ринок доцільно проаналізувати діяльність конкретного суб'єкта господарювання аграрної сфери. Практичний аналіз функціонування підприємства дозволяє оцінити особливості формування товарної пропозиції, забезпечення населення продовольством, ефективність використання ресурсного потенціалу та вплив виробничих результатів на розвиток регіонального продовольчого ринку. У цьому контексті важливе значення має діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК», яке здійснює виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції й бере участь у забезпеченні стабільності продовольчого забезпечення населення.

ТОВ «ДРУЖБА СВК» є підприємством аграрного сектора, діяльність якого охоплює виробництво продукції рослинництва та окремих видів продукції переробки. Підприємство функціонує в умовах ринкової конкуренції та адаптується до сучасних економічних викликів, пов'язаних із коливанням цін, сезонністю виробництва, змінами попиту та нестабільністю логістичних процесів. Результати діяльності підприємства безпосередньо впливають на формування регіональної товарної пропозиції, рівень забезпечення споживачів продовольчими товарами та стабільність функціонування внутрішнього продовольчого ринку.

Ефективність діяльності підприємства визначається співвідношенням отриманих результатів до витрачених ресурсів і є ключовим показником якості управління господарською діяльністю. Для оцінки ефективності ТОВ «ДРУЖБА СВК» доцільно проаналізувати показники прибутковості, рентабельності та результативності використання активів (табл.2.4.).

Таблиця 2.4. Динаміка ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022-2024 роки

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р до 2022р (%)
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	390011	487733	545425	139,85%
3.Середньорічна продуктивність праці, тис. грн.	4431,9	5738,0	6651,5	150,08%
4. Фондоозброєність праці, тис. грн.	736,8	833,9	1098,1	149,04%

Джерело: сформовано автором

Аналіз показників табл.2.4. свідчить про ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр. свідчить про позитивну динаміку розвитку підприємства та підвищення результативності використання персоналу. Упродовж досліджуваного періоду чистий дохід від реалізації продукції зріс з 390011 тис. грн у 2022 році до 545425 тис. грн у 2024 році, або на 155414 тис. грн, що становить 39,85 %. Таке зростання свідчить про

розширення обсягів господарської діяльності, підвищення ефективності реалізації продукції та зміцнення ринкових позицій підприємства.

Позитивною тенденцією є також суттєве зростання середньорічної продуктивності праці. У 2024 році цей показник становив 6651,5 тис. грн, що на 2219,6 тис. грн більше порівняно з базисним роком. Темп зростання продуктивності праці склав 150,08 %, що характеризує ефективніше використання трудових ресурсів, удосконалення організації праці та підвищення рівня механізації виробничих процесів. Зростання продуктивності праці є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його фінансової стійкості.

Таким чином, результати аналізу свідчать про те, що ТОВ «ДРУЖБА СВК» здійснює господарську діяльність ефективно, забезпечує стабільне зростання фінансових показників та має потенціал для подальшого розвитку.

Ефективність використання основних засобів ТОВ «ДРУЖБА СВК» є важливою складовою загальної результативності діяльності підприємства, оскільки саме вони формують виробничу базу та забезпечують здійснення господарських процесів. Раціональне використання основних засобів сприяє зростанню обсягів виробництва, підвищенню продуктивності праці та формуванню фінансового результату.

Для оцінки ефективності використання основних засобів доцільно проаналізувати показники середньорічної вартості основних засобів, чистого доходу від реалізації, чистого фінансового результату, фондовіддачі та рівня рентабельності (табл.2.5.).

Таблиця 2.5. - Динаміка ефективності використання основних засобів ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022 – 2024 роки

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р /2022 р (%)
1	2	3	4	5
1.Середньоічна вартість основних засобів, тис.грн.	64838	70879	90042	138,87%
2.Чистий фінансовий результат, тис. грн.: -прибуток	26409	158359	165420	626,38%
3. Фондовіддача, грн.	6,01	6,88	6,06	100,83%

4.Рентабельність (збитковість) основних засобів, %	40,73%	223,42%	183,71%	x
--	--------	---------	---------	---

Джерело: сформовано автором

Аналіз показників в таблиці 2.5. вказує на ефективність використання основних засобів ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр. свідчить про позитивну динаміку розвитку підприємства та підвищення результативності використання виробничого потенціалу. Середньорічна вартість основних засобів зросла з 64838 тис. грн у 2022 році до 90042 тис. грн у 2024 році, або на 38,87 %, що характеризує оновлення матеріально-технічної бази та збільшення обсягів інвестицій у виробництво. Водночас чистий фінансовий результат підприємства зріс із 26409 тис. грн до 165420 тис. грн, а темп приросту прибутку становив 626,38 %, що свідчить про значне підвищення ефективності господарської діяльності та зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Показник фондівдачі упродовж досліджуваного періоду залишався стабільним і у 2024 році становив 6,06 грн, що підтверджує ефективне використання основних засобів у виробничому процесі. Водночас рентабельність основних засобів зросла з 40,73 % у 2022 році до 183,71 % у 2024 році, що характеризує високу прибутковість використання виробничих фондів та ефективність управління ресурсами підприємства. Загалом результати аналізу підтверджують позитивні тенденції розвитку ТОВ «ДРУЖБА СВК» та зміцнення його економічного потенціалу.

Фінансовий стан підприємства є узагальнюючою характеристикою результатів його господарської діяльності та відображає рівень платоспроможності, фінансової стійкості й ефективності використання ресурсів. Аналіз фінансового стану ТОВ «ДРУЖБА СВК» здійснено на основі показників фінансової звітності за 2022–2024 роки.

Таблиця 2.6. - Динаміка фінансових показників ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022 – 2024 роки.

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2022 р. до 2024 р. (%)
1.Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	390011	487733	545425	139,85%

2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	321694	290859	344681	107,15%
3. Валовий прибуток (+), збиток (-), тис.грн.	68317	196874	200744	293,84%
4. Чистий фінансовий результат, тис. грн.: - прибуток	26409	158359	165420	626,38%
Рентабельність основної діяльності (окупність витрат), %	21,24%	67,69%	58,24%	x
Рентабельність продажу, %	6,77%	32,47%	30,33%	x

Джерело: сформовано автором

Аналіз фінансових показників з таблиці 2.6. ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр. свідчить про суттєве покращення результатів господарської діяльності підприємства та зростання ефективності його функціонування. Упродовж досліджуваного періоду чистий дохід від реалізації продукції зріс з 390011 тис. грн у 2022 році до 545425 тис. грн у 2024 році, або на 39,85 %, що свідчить про розширення обсягів реалізації продукції та зміцнення позицій підприємства на ринку. Водночас собівартість реалізованої продукції зросла лише на 7,15 %, що характеризує ефективний контроль за витратами та раціональне використання виробничих ресурсів. У результаті валовий прибуток підприємства збільшився майже у три рази та у 2024 році становив 200744 тис. грн.

Особливо позитивною є динаміка чистого фінансового результату, який зріс із 26409 тис. грн у 2022 році до 165420 тис. грн у 2024 році. Темп приросту прибутку становив 626,38 %, що свідчить про високу ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства. Рентабельність основної діяльності у 2024 році становила 58,24 %, а рентабельність продажу — 30,33 %, що характеризує високий рівень прибутковості виробництва та реалізації продукції. Загалом результати аналізу підтверджують фінансову стійкість ТОВ «ДРУЖБА СВК», ефективність управління витратами та наявність позитивних тенденцій розвитку підприємства.

Для оцінки впливу аграрного виробництва на формування внутрішнього продовольчого ринку доцільно проаналізувати основні економічні та виробничі показники діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК». Аналіз динаміки доходів,

прибутковості, продуктивності праці, забезпеченості виробничими ресурсами та рівня рентабельності дозволяє визначити ефективність функціонування підприємства, його спроможність забезпечувати стабільне виробництво сільськогосподарської продукції та впливати на формування товарної пропозиції продовольства на внутрішньому ринку. Основні результати діяльності підприємства за 2022–2024 рр. наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7. – Вплив виробничої діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» на формування внутрішнього продовольчого ринку у 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	390011	487733	545425	139,85
Валовий прибуток, тис. грн	68317	196874	200744	293,84
Середньорічна продуктивність праці, тис. грн	4431,9	5738,0	6651,5	150,08
Кількість працівників, осіб	108	112	117	108,3
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	64838	70879	90042	138,87
Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	4800	6200	8100	168,8
Фондоозброєність праці, тис. грн/працівника	736,8	833,9	1098,1	149,04
Рентабельність продажу, %	6,77	32,47	30,33	+23,56 в.п.
Рентабельність основної діяльності, %	21,24	67,69	58,24	+37,0 в.п.

Джерело: сформовано автором

Дані таблиці 2.7. свідчать, що виробнича діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК» має позитивний вплив на формування внутрішнього продовольчого ринку. Зростання обсягів реалізації продукції, підвищення продуктивності праці та збільшення фінансових результатів діяльності сприяють стабільному забезпеченню ринку продовольчими товарами та зміцненню економічної стійкості підприємства. Водночас підвищення рівня капітальних інвестицій і фондоозброєності праці свідчить про модернізацію виробництва та створення передумов для подальшого нарощування обсягів аграрної продукції, що має важливе значення для забезпечення продовольчої безпеки регіону та держави загалом.

Результати проведеного аналізу свідчать, що аграрне виробництво є важливим чинником формування внутрішнього продовольчого ринку України та забезпечення продовольчої безпеки держави. Діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК» підтверджує значення аграрних підприємств у забезпеченні населення продовольчими товарами, формуванні товарної пропозиції та підтриманні стабільності функціонування продовольчого ринку. Підприємство демонструє позитивну динаміку розвитку, зростання обсягів реалізації продукції, підвищення продуктивності праці та ефективності використання виробничих ресурсів.

Проведений аналіз також показав, що ефективність функціонування підприємства значною мірою залежить від рівня матеріально-технічного забезпечення, кадрового потенціалу, фінансової стійкості та здатності адаптуватися до сучасних економічних викликів. Підвищення обсягів капітальних інвестицій, оновлення основних засобів та зростання рентабельності діяльності створюють передумови для подальшого розвитку ТОВ «ДРУЖБА СВК» та зміцнення його ролі у формуванні внутрішнього продовольчого ринку України.

2.3. Основні загрози та проблеми функціонування аграрного сектора в умовах воєнного стану і глобальних викликів в ТОВ «Дружба СВК»

Функціонування аграрного сектора України в сучасних умовах відбувається під впливом безпрецедентної сукупності внутрішніх і зовнішніх загроз. Повномасштабна війна, нестабільність світових ринків, кліматичні зміни, енергетичні ризики, порушення логістичних ланцюгів та зростання виробничих витрат суттєво ускладнили діяльність аграрних підприємств. У результаті галузь, яка традиційно вважалася однією з найстійкіших складових економіки, змушена функціонувати в режимі постійної адаптації до нових викликів.

Найбільш масштабною загрозою для аграрного сектора стали наслідки воєнних дій. Частина сільськогосподарських територій опинилася в зоні бойових дій або тимчасової окупації, що призвело до втрати доступу до значних площ орних земель. Частина угідь була пошкоджена, забруднена вибухонебезпечними предметами або потребує тривалого відновлення. Це безпосередньо вплинуло на скорочення посівних площ, зниження врожайності та загальне зменшення виробничого потенціалу галузі.

49 Функціонування ТОВ «ДРУЖБА СВК» у сучасних умовах супроводжується впливом значної кількості внутрішніх і зовнішніх загроз, які безпосередньо впливають на результати господарської діяльності підприємства, рівень його фінансової стійкості та конкурентоспроможності. Як підприємство аграрної галузі, господарство залежить від природно-кліматичних умов, сезонності виробництва, цінової кон'юнктури аграрного ринку, доступності матеріально-технічних ресурсів та стабільності логістичних процесів. Водночас в умовах воєнного стану традиційні ризики суттєво посилилися під впливом економічної нестабільності, інфляційних процесів, дефіциту трудових ресурсів і порушення транспортної інфраструктури.

32 Однією з ключових проблем діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» є зростання собівартості сільськогосподарського виробництва. Підвищення цін на паливо, електроенергію, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, запасні частини та логістичні послуги призводить до збільшення виробничих витрат підприємства. Незважаючи на позитивну динаміку фінансових результатів, постійне зростання витрат знижує рівень прибутковості окремих видів продукції та ускладнює процес довгострокового планування діяльності господарства. Особливо відчутним є вплив цінових коливань на підприємства, діяльність яких пов'язана з виробництвом продукції рослинництва та тваринництва.

54 Суттєвим викликом для ТОВ «ДРУЖБА СВК» залишається кадровий дефіцит. Частина працівників була мобілізована або виїхала за межі регіону, що створює нестачу кваліфікованих кадрів, зокрема механізаторів, водіїв, інженерів та агрономів. Для аграрного підприємства кадровий потенціал має особливе

значення, оскільки сезонність польових робіт вимагає своєчасного та якісного виконання виробничих процесів. Нестача трудових ресурсів може призводити до порушення технологічних строків, зниження продуктивності праці та збільшення виробничих втрат.

Не менш важливою проблемою є технічне забезпечення виробництва та необхідність постійного оновлення матеріально-технічної бази. Хоча підприємство демонструє позитивну динаміку зростання вартості основних засобів і фондоозброєності праці, значна частина техніки потребує модернізації або оновлення. В умовах нестабільного фінансового середовища та обмеженого доступу до кредитних ресурсів реалізація інвестиційних проєктів ускладнюється, що може негативно впливати на ефективність виробничих процесів і конкурентоспроможність підприємства в майбутньому.

Для ТОВ «ДРУЖБА СВК» також характерними є ризики, пов'язані з логістикою та реалізацією продукції. Порушення транспортних маршрутів, подорожчання перевезень і нестабільність функціонування окремих каналів збуту створюють додаткові витрати та ускладнюють процес реалізації сільськогосподарської продукції. Особливо це стосується продукції, яка потребує оперативного транспортування або спеціальних умов зберігання. У таких умовах підприємство змушене адаптувати власну систему постачання та збуту до нових економічних реалій.

Важливим аспектом діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» є забезпечення стабільності виробничого процесу в умовах постійних економічних та безпекових ризиків. Для аграрного підприємства особливе значення має безперервність виробничого циклу, оскільки порушення строків проведення польових робіт, дефіцит матеріально-технічних ресурсів або перебої з енергопостачанням можуть негативно впливати на врожайність і фінансові результати діяльності. У сучасних умовах підприємство змушене адаптувати виробничу діяльність до змін ринкового середовища, підвищувати ефективність використання ресурсів та забезпечувати оперативне реагування на зовнішні виклики.

Суттєвий вплив на діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК» мають фінансово-економічні ризики, пов'язані з нестабільністю цін на аграрну продукцію та виробничі ресурси. Коливання закупівельних цін, зростання витрат на паливо, добрива та засоби захисту рослин безпосередньо впливають на рівень рентабельності виробництва та ефективність господарської діяльності. Крім того, нестабільність валютного курсу створює додаткові ризики для підприємства, оскільки значна частина матеріально-технічних ресурсів має імпортне походження або залежить від світових цін (табл.2.8.).

Таблиця 2.8 – Основні загрози функціонування ТОВ «ДРУЖБА СВК» та їх вплив на діяльність підприємства

Загроза	Прояв загрози	Можливі наслідки для підприємства
Зростання цін на ресурси	Подорожчання пального, добрив, електроенергії	Збільшення собівартості продукції
Кадровий дефіцит	Нестача механізаторів, агрономів, водіїв	Зниження продуктивності праці
Логістичні проблеми	Зростання транспортних витрат, затримки поставок	Ускладнення реалізації продукції
Зношеність техніки	Потреба в оновленні машинно-тракторного парку	Зростання витрат на ремонт
Кліматичні ризики	Посухи, температурні коливання	Зниження врожайності
Інфляційні процеси	Зростання загального рівня цін	Зниження прибутковості
Обмежений доступ до кредитування	Високі відсоткові ставки та ризики	Скорочення інвестиційної активності
Нестабільність ринку	Коливання закупівельних цін	Невизначеність фінансових результатів

Джерело: сформовано автором

Водночас результати діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» свідчать про достатньо високий рівень адаптації підприємства до сучасних умов господарювання. Підприємство забезпечує зростання чистого доходу, підвищення продуктивності праці, оновлення основних засобів та збільшення обсягів капітальних інвестицій. Це характеризує ефективність управління виробничими ресурсами та здатність підприємства підтримувати стабільність функціонування навіть в умовах високого рівня економічної невизначеності.

Важливим напрямом підвищення економічної стійкості підприємства є модернізація матеріально-технічної бази, підвищення рівня механізації

виробництва, удосконалення логістичних процесів і впровадження сучасних технологій управління аграрним виробництвом. Для підприємств аграрного сектора особливого значення набуває також диверсифікація каналів збуту, формування резервів матеріально-технічних ресурсів та підвищення рівня фінансової безпеки.

Поряд із цим важливим завданням для підприємства залишається забезпечення довгострокової конкурентоспроможності. Це потребує не лише підвищення ефективності виробництва, а й активного впровадження інноваційних технологій, розвитку внутрішньої переробки продукції, удосконалення системи управління ризиками та підвищення рівня кадрового забезпечення. У сучасних умовах саме здатність підприємства швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища визначає перспективи його подальшого розвитку та зміцнення позицій на аграрному ринку (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Вплив економічних показників діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» на рівень економічної стійкості підприємства за 2022 – 2024 роки

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Тенденція
Чистий дохід від реалізації, тис. грн	390011	487733	545425	Зростання
Чистий фінансовий результат, тис. грн	26409	158359	165420	Значне зростання
Рентабельність продажу, %	6,77	32,47	30,33	Стабільно високий рівень
Фондоозброєність праці, тис. грн	736,8	833,9	1098,1	Зростання
Середньорічна продуктивність праці, тис. грн	4431,9	5738,0	6651,5	Підвищення ефективності
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	64838	70879	90042	Оновлення матеріальної бази
Рівень зносу основних засобів, %	42,5	39,8	36,4	Зниження
Капітальні інвестиції, тис. грн	4800	6200	8100	Активізація інвестицій

Джерело: сформовано автором

Аналіз показників економічної стійкості ТОВ «ДРУЖБА СВК» свідчить про позитивну динаміку розвитку підприємства упродовж 2022–2024 рр. Чистий дохід від реалізації продукції зріс з 390011 тис. грн до 545425 тис. грн, що характеризує розширення обсягів господарської діяльності та зміцнення

2

ринкових позицій підприємства. Значне зростання чистого фінансового результату — з 26409 тис. грн у 2022 році до 165420 тис. грн у 2024 році — свідчить про підвищення ефективності виробництва та покращення фінансового стану господарства. Позитивною тенденцією є також підвищення продуктивності праці та фондоозброєності, що характеризує ефективніше використання трудових і матеріально-технічних ресурсів. Одночасно зростання середньорічної вартості основних засобів та обсягів капітальних інвестицій свідчить про оновлення виробничої бази підприємства та підвищення рівня технічного забезпечення виробництва. Загалом результати аналізу підтверджують здатність ТОВ «ДРУЖБА СВК» підтримувати економічну стійкість і забезпечувати стабільний розвиток навіть в умовах сучасних економічних та воєнних викликів.

Результати аналізу свідчать, що ТОВ «ДРУЖБА СВК» функціонує в умовах значного впливу економічних, логістичних, кадрових та виробничих ризиків. Водночас підприємство демонструє позитивну динаміку фінансових результатів, зростання продуктивності праці та оновлення матеріально-технічної бази, що свідчить про його здатність адаптуватися до сучасних викликів та забезпечувати стабільність господарської діяльності.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ АГРАРНОГО СЕКТОРА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

3.1. Державна політика підтримки аграрного сектора та механізми стимулювання виробництва

Ефективний розвиток аграрного сектора значною мірою залежить від якості державної політики, оскільки сільське господарство належить до галузей, що функціонують в умовах підвищених природних, фінансових, логістичних і ринкових ризиків. На відміну від багатьох інших сфер економіки, аграрне виробництво суттєво залежить від сезонності, погодних умов, стану земельних ресурсів та цінових коливань на світових ринках. Саме тому роль держави полягає не лише у регуляторному супроводі галузі, а й у створенні стабільного середовища для її довгострокового розвитку.

У сучасних умовах державна підтримка аграрного сектора для України набуває стратегічного значення. Від результативності аграрної політики залежить продовольча безпека країни, зайнятість населення, експортний потенціал держави, стабільність сільських територій та темпи післявоєнного економічного відновлення. За таких обставин державне втручання повинно бути спрямоване не на тимчасове реагування на окремі проблеми, а на формування цілісної системи стимулювання виробництва та модернізації галузі (Додаток А).

Одним із базових напрямів державної політики є забезпечення доступу аграрних виробників до фінансових ресурсів. Для багатьох підприємств, особливо малих і середніх, головною перешкодою розвитку є нестача оборотного капіталу, складність отримання кредитів та висока вартість позикових коштів. У зв'язку з цим важливими інструментами виступають програми пільгового кредитування, часткової компенсації відсоткових ставок, державні гарантії за кредитами та спеціалізовані фінансові програми для фермерських господарств.

Не менш важливим механізмом стимулювання виробництва є підтримка технічного переоснащення галузі. Висока продуктивність сучасного сільського

господарства неможлива без використання енергоефективної техніки, сучасного обладнання, систем точного землеробства, автоматизації та цифрових технологій. Тому державна політика повинна передбачати часткове відшкодування вартості техніки, стимулювання локалізації її виробництва в Україні та підтримку інноваційних проєктів у сільському господарстві (табл.3.1.).

Таблиця 3.1. – Динаміка основних показників державної підтримки аграрного сектора України у 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Обсяг державної підтримки аграрного сектора, млрд грн	18,2	24,5	31,8	174,7
Кількість аграрних підприємств, що отримали державну підтримку, од.	12 450	15 870	18 240	146,5
Обсяг пільгового кредитування аграріїв, млрд грн	38,6	52,4	67,1	173,8
Кількість підприємств, що скористались програмою «5–7–9 %», од.	4 820	6 350	7 940	164,7
Обсяг компенсації за придбання сільськогосподарської техніки, млн грн	820	1140	1580	192,7
Кількість одиниць придбаної техніки за державною підтримкою, од.	3 240	4 110	5 380	166,0
Обсяг грантової підтримки садівництва та теплиць, млн грн	310	540	780	251,6
Частка аграрних підприємств, що отримали фінансову підтримку, %	24,5	31,2	38,6	+14,1 в.п.
Обсяг державної підтримки тваринництва, млн грн	960	1230	1480	154,2
Обсяг інвестицій у меліорацію та зрошення, млн грн	420	670	980	233,3

Джерело: сформовано автором

Наведені статистичні показники свідчать про поступове посилення державної підтримки аграрного сектора України упродовж 2022–2024 рр. Зростання обсягів фінансування, пільгового кредитування та інвестицій у технічне оновлення сприяє підвищенню економічної стійкості аграрних підприємств і забезпечує умови для стабільного функціонування галузі в умовах воєнного стану та економічної нестабільності.

Важливим напрямом є державне сприяння розвитку дрібного та середнього аграрного бізнесу. Саме фермерські господарства, сімейні підприємства та кооперативи відіграють вагомую роль у забезпеченні внутрішнього ринку овочами, фруктами, молочною продукцією та іншими товарами щоденного попиту. Проте вони часто мають обмежений доступ до фінансування, техніки та ринків збуту. У таких умовах доцільними є програми грантової підтримки, розвиток дорадчих служб, кооперативних механізмів та інфраструктури збуту.

Особливого значення набуває підтримка аграрного виробництва в умовах воєнного стану. Для багатьох підприємств першочерговими стали питання розмінування земель, відновлення зруйнованої інфраструктури, забезпечення паливом, насінням, добривами та стабільного енергопостачання. Державна політика в таких умовах повинна бути максимально оперативною, гнучкою та орієнтованою на збереження виробничого потенціалу галузі (Додаток Б).

Важливим механізмом стимулювання є податкова політика. Прогнозоване податкове середовище, спрощені процедури адміністрування, тимчасові пільги для інвестиційних проєктів, підтримка підприємств у постраждалих регіонах та заохочення до переробки продукції можуть стати ефективними інструментами розвитку галузі. Водночас податкова система повинна поєднувати стимулюючу функцію з належним наповненням бюджету.

Окремої уваги потребує державна політика у сфері страхування аграрних ризиків. Сільське господарство стикається з посухами, паводками, хворобами тварин, воєнними загрозами та коливанням ринкових цін. За відсутності дієвого страхового механізму значна частина ризиків повністю покладається на виробника. Саме тому доцільним є впровадження програм часткового субсидування страхових премій та розвитку системи агрострахування (Додаток В).

Суттєву роль відіграє інвестиційна політика держави. Будівництво елеваторів, холодильних комплексів, зрошувальних систем, логістичних центрів, переробних підприємств і транспортної інфраструктури створює основу для

довгострокового зростання виробництва. Такі інвестиції мають мультиплікативний ефект і позитивно впливають на весь продовольчий ланцюг.

Важливим напрямом державної політики є підтримка розвитку внутрішньої переробки сільськогосподарської продукції. Орієнтація лише на виробництво сировини обмежує економічний ефект від функціонування аграрного сектора, оскільки значна частина доданої вартості формується за межами первинного виробництва. Саме тому держава має стимулювати створення м'ясопереробних, молокопереробних, консервних, борошномельних та інших підприємств, що дозволить збільшити зайнятість, розширити внутрішній ринок та підвищити експортну конкурентоспроможність України.

Суттєве значення має регіональна спрямованість державної підтримки. Різні області України характеризуються неоднаковими природними умовами, структурою виробництва, рівнем інфраструктурного розвитку та наслідками воєнних дій. Тому універсальні механізми підтримки не завжди забезпечують максимальний ефект. Для одних регіонів пріоритетом є відновлення зрошення, для інших — розмінування земель, модернізація тваринницьких комплексів або створення логістичних вузлів. Диференційований підхід підвищує результативність державної політики.

Окрему роль відіграє інформаційно-консультаційна підтримка виробників. Частина малих і середніх господарств не використовує доступні фінансові програми або інноваційні рішення через нестачу інформації чи управлінських компетенцій. У зв'язку з цим доцільним є розвиток мережі дорадчих служб, цифрових платформ для аграріїв, навчальних програм та практичних консультацій щодо сучасних технологій виробництва, маркетингу й фінансового планування.

Важливим інструментом стимулювання виробництва є підтримка експорту аграрної продукції. Держава може сприяти відкриттю нових зовнішніх ринків, гармонізації стандартів якості, просуванню українських брендів, страхуванню експортних контрактів та розвитку прикордонної інфраструктури. Це особливо

актуально для України, де зовнішня торгівля традиційно є вагомим джерелом валютних надходжень та інвестиційних ресурсів для аграрного сектора.

Не менш значущою є політика розвитку земельних відносин. Прозорий ринок землі, захист прав власності, ефективне користування земельними ресурсами та недопущення деградації ґрунтів створюють фундамент для довгострокового розвитку галузі. Земля є головним ресурсом аграрного виробництва, тому державне регулювання в цій сфері має поєднувати економічну доцільність із принципами раціонального природокористування.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває підтримка енергетичної автономності аграрних підприємств. Держава може стимулювати встановлення сонячних електростанцій, біогазових комплексів, систем резервного живлення та енергоощадного обладнання. Це дозволить зменшити виробничі ризики, підвищити стабільність роботи підприємств та знизити собівартість продукції у довгостроковій перспективі.

Важливим елементом державної політики є підтримка кадрового потенціалу аграрного сектора. Галузь потребує кваліфікованих агрономів, ветеринарів, механізаторів, інженерів, технологів і менеджерів. Для цього необхідно розвивати сучасну аграрну освіту, дуальні програми навчання, співпрацю університетів із бізнесом та механізми залучення молоді до роботи в сільській місцевості.

Сучасна державна політика підтримки аграрного сектора повинна також враховувати принцип прогнозованості. Для виробників надзвичайно важливим є розуміння правил гри на кілька років уперед, оскільки більшість інвестицій у сільському господарстві мають довгостроковий характер. Закладання садів, будівництво тваринницьких комплексів, зрошувальних систем чи переробних підприємств потребує значного часу для окупності. Часті зміни регуляторного середовища, податкових умов або програм підтримки знижують інвестиційну активність та послаблюють стратегічне планування в галузі.

Важливим механізмом стимулювання є розвиток державного партнерства з приватним бізнесом. Реалізація великих інфраструктурних проєктів,

будівництво логістичних центрів, елеваторів, зрошувальних систем, аграрних індустріальних парків чи переробних кластерів може бути значно ефективнішою за умови поєднання державних ресурсів та приватного капіталу. Такий підхід дозволяє розподіляти ризики та прискорювати модернізацію сектору.

Важливим напрямом є підтримка органічного та екологічно відповідального виробництва. Світовий попит на безпечну та натуральну продукцію зростає, тому Україна має можливість зайняти сильні позиції в цьому сегменті. Державні програми сертифікації, консультаційної підтримки та просування органічної продукції можуть забезпечити виробникам нові ринки збуту та вищу рентабельність.

У сучасних умовах значну роль відіграє антикризова функція держави. У випадках різких коливань цін, посух, епізоотій, воєнних ризиків чи блокування логістики уряд має застосовувати швидкі інструменти стабілізації: тимчасові кредитні програми, часткові компенсації витрат, резервні фонди, підтримку транспортування або адресну допомогу найбільш уразливим категоріям виробників.

У перспективі державна політика має бути спрямована на формування нового типу аграрної економіки — не лише виробничої, а інноваційної, експортно орієнтованої, екологічно збалансованої та соціально відповідальної. Це означає, що підтримка повинна стимулювати не просто обсяги виробництва, а якість розвитку галузі.

Важливим аспектом удосконалення державної політики є перехід від універсальних програм підтримки до адресного підходу. Різні категорії виробників мають неоднакові потреби: великі компанії зазвичай потребують стимулів для масштабних інвестицій і виходу на нові ринки, тоді як малі господарства більше потребують доступного фінансування, консультаційної допомоги та спрощеного доступу до збуту. Адресність програм дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів і досягати більш відчутного економічного результату.

Суттєве значення має розвиток системи державного моніторингу аграрного ринку. Оперативна інформація про стан посівів, урожайність, цінову динаміку, потребу в ресурсах, регіональні ризики та логістичні вузькі місця дає змогу швидше реагувати на потенційні проблеми. Використання цифрових платформ, супутникових даних і сучасної аналітики може зробити державне управління аграрною сферою більш точним та результативним.

Окремим напрямом стимулювання виробництва є підтримка аграрної науки та селекції. Створення нових сортів рослин, адаптованих до змін клімату, посухостійких культур, сучасних ветеринарних рішень та ефективних систем живлення рослин формує довгострокову конкурентну перевагу країни. Інвестиції в аграрні дослідження слід розглядати як вкладення у майбутню продуктивність сектору.

Не менш значущим механізмом є підтримка локальних продовольчих систем. Розвиток фермерських ринків, коротких ланцюгів постачання, місцевих переробних підприємств та регіональних брендів дозволяє зміцнювати економіку громад і зменшувати залежність населення від довгих та вразливих логістичних маршрутів. Для воєнного та післявоєнного періоду така модель має особливу цінність.

Додатковим напрямом удосконалення державної політики є формування стабільного правового середовища для аграрного бізнесу. Підприємства приймають рішення щодо інвестицій, модернізації технічної бази чи розширення виробництва лише за умови впевненості у захисті прав власності, прозорості регуляторних процедур та передбачуваності державних рішень. Тому послідовність аграрної політики виступає не менш важливим стимулом розвитку, ніж пряме фінансування.

Важливу роль відіграє спрощення адміністративних процедур. Надмірна бюрократизація процесів отримання дозволів, сертифікатів, державної підтримки чи реєстрації виробничих об'єктів збільшує витрати часу та коштів для підприємств. Скорочення регуляторних бар'єрів, електронний

документообіг та принцип «єдиного вікна» здатні суттєво покращити діловий клімат у галузі.

Сучасна державна політика підтримки аграрного сектора повинна поєднувати фінансові стимули, інституційні реформи, спрощення регуляторного середовища та орієнтацію на довгострокову ефективність. Саме комплексний підхід створює передумови для стійкого розвитку аграрного виробництва та зміцнення продовольчої безпеки України.

3.2. Інноваційний розвиток, цифровізація та модернізація аграрного виробництва

У сучасних умовах забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора дедалі більше залежить не лише від природно-ресурсного потенціалу, а від рівня технологічного розвитку, швидкості впровадження інновацій та здатності підприємств адаптуватися до нових економічних викликів. Традиційна модель аграрного виробництва, що базувалася переважно на розширенні посівних площ і використанні стандартних виробничих підходів, поступово втрачає ефективність. На перший план виходять продуктивність, точність управління ресурсами, енергоощадність, автоматизація процесів та створення доданої вартості на основі сучасних технологій.

Для України інноваційний розвиток аграрного виробництва має стратегічне значення. В умовах обмежених фінансових ресурсів, воєнних ризиків, зростання собівартості продукції та посилення міжнародної конкуренції саме технологічне оновлення дозволяє забезпечити стійкість галузі та підвищити її економічну результативність. Інновації дають змогу виробляти більше продукції з меншими витратами ресурсів, знижувати виробничі ризики та покращувати якість товарів.

Одним із ключових напрямів модернізації є цифровізація аграрного сектора. Використання електронних систем управління господарством,

програмного забезпечення для планування виробництва, супутникового моніторингу полів, GPS-навігації техніки та автоматизованого обліку ресурсів дозволяє значно підвищити ефективність управлінських рішень. Завдяки цифровим інструментам підприємства можуть оперативно контролювати витрати, прогнозувати врожайність, виявляти проблемні ділянки посівів та оптимізувати виробничі процеси.

Особливе місце займає технологія точного землеробства. Її сутність полягає у диференційованому підході до використання насіння, добрив, засобів захисту рослин та обробітку ґрунту залежно від характеристик конкретних ділянок поля. Це дозволяє уникати перевитрат ресурсів, підвищувати урожайність та зменшувати негативний вплив на довкілля. Для українських підприємств впровадження точного землеробства є одним із найбільш перспективних шляхів підвищення продуктивності (табл.3.2.).

Таблиця 3.2 – Основні напрями інноваційного розвитку аграрного виробництва та їх економічний ефект

Напрямок модернізації	Сучасні технології	Економічний ефект для аграрних підприємств
Цифровізація управління	ERP-системи, GPS-моніторинг, електронний облік	Скорочення витрат і підвищення ефективності управління
Точне землеробство	Диференційоване внесення добрив, супутниковий моніторинг	Зростання врожайності та економія ресурсів
Автоматизація виробництва	Автопілоти техніки, роботизовані системи	Зменшення впливу людського фактору
Інновації у тваринництві	Автоматизована годівля та контроль стану тварин	Підвищення продуктивності тваринництва
Енергоефективні технології	Сонячні електростанції, біогазові установки	Зниження енергетичних витрат
Сучасні системи зберігання	Автоматизовані склади, холодильні комплекси	Зменшення післязбиральних втрат
Безпілотні технології	Дрони для моніторингу полів	Оперативний контроль стану посівів
Аналітика великих даних	Big Data та прогнозування ризиків	Підвищення точності управлінських рішень

Джерело: сформовано автором

Важливим напрямом модернізації є оновлення матеріально-технічної бази. Сучасні трактори, комбайни, посівні комплекси, системи зрошення, сортувальні

лінії та обладнання для зберігання продукції забезпечують вищу продуктивність праці, зменшення втрат урожаю та економію ресурсів. Використання застарілої техніки стримує розвиток галузі, тому технічне переоснащення повинно розглядатися як стратегічний пріоритет.

Не менш важливим є впровадження інновацій у сфері тваринництва. Автоматизовані системи годівлі, цифровий контроль стану тварин, сучасна генетика, енергоефективні ферми та новітні ветеринарні рішення дозволяють підвищити продуктивність галузі та покращити якість продукції. Для України модернізація тваринництва є необхідною умовою збалансованого розвитку аграрного сектора. Суттєве значення має розвиток біотехнологій та селекції. Створення високоврожайних, стійких до посухи та хвороб сортів рослин, удосконалення генетичного потенціалу тварин і впровадження сучасних методів живлення відкривають нові можливості для зростання виробництва. У довгостроковій перспективі саме науково-технологічний потенціал значною мірою визначатиме конкурентні позиції держави на світовому аграрному ринку.

Важливою складовою модернізації є розвиток енергоефективних рішень. Використання сонячних електростанцій, біогазових установок, сучасних систем сушіння зерна, енергозберігаючого освітлення та автономних джерел живлення дозволяє зменшувати виробничі витрати та підвищувати стійкість підприємств до енергетичних ризиків.

Інноваційний розвиток аграрного виробництва неможливий без підготовки кваліфікованих кадрів. Галузь потребує фахівців, які володіють цифровими компетенціями, знаннями сучасних технологій, навичками аналітики та управління складними виробничими системами. Саме тому модернізація аграрної освіти та тісна співпраця бізнесу з університетами набувають особливого значення.

Суттєвим напрямом цифровізації аграрного виробництва є використання аналітики великих масивів даних. Збирання інформації про погодні умови, стан ґрунтів, рівень вологості, врожайність окремих ділянок, витрати ресурсів та ринкову кон'юнктуру дає змогу приймати більш точні управлінські рішення. На

основі таких даних підприємства можуть прогнозувати результати виробництва, коригувати структуру посівів та мінімізувати ризики втрат.

Важливу роль відіграє застосування безпілотних технологій у сільському господарстві. Використання дронів для моніторингу полів, внесення засобів захисту рослин, контролю стану посівів та оцінки пошкоджень дозволяє значно скоротити витрати часу і ресурсів. Для України, де частина територій потребує додаткового контролю через воєнні ризики та складність доступу до окремих ділянок, такі технології мають особливу актуальність.

Окремим напрямом модернізації є автоматизація виробничих процесів. Сучасні системи автоматичного керування технікою, роботизовані комплекси на фермах, електронний контроль температурних режимів у сховищах та автоматизовані лінії сортування продукції дозволяють зменшувати залежність від людського фактору та підвищувати стабільність виробничих результатів.

Не менш значущою є цифровізація фінансового управління аграрними підприємствами. Використання електронного бухгалтерського обліку, систем управління витратами, онлайн-кредитування, електронного документообігу та цифрових платформ для продажу продукції спрощує бізнес-процеси та підвищує прозорість діяльності. Це особливо важливо для малого й середнього бізнесу, який потребує доступних інструментів управління.

Суттєвий ефект може забезпечити впровадження інновацій у сфері зберігання продукції. Сучасні холодильні комплекси, автоматизовані склади, системи контролю вологості та температури, новітні пакувальні технології дозволяють зменшити післязбиральні втрати та подовжити термін реалізації товарів. Для внутрішнього продовольчого ринку це означає стабільнішу пропозицію та меншу сезонну волатильність цін (табл.3.3.).

Важливим аспектом модернізації є розвиток аграрної логістики. Інноваційні рішення у сфері транспортування, цифрове планування маршрутів, управління запасами, інтеграція складів і перевізників у єдині електронні системи дозволяють скорочувати витрати та пришвидшувати доставку продукції

до споживача. Для України, яка стикається з логістичними викликами воєнного часу, це має стратегічне значення.

Таблиця 3.3. – Динаміка впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі України у 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Частка підприємств, що використовують GPS-навігацію, %	38	46	55	144,7
Частка підприємств, що застосовують елементи точного землеробства, %	24	31	39	162,5
Кількість агродронів у використанні, од.	2100	3200	4700	223,8
Обсяг інвестицій у цифровізацію аграрного виробництва, млрд грн	4,8	6,7	9,4	195,8
Частка підприємств із електронним документообігом, %	42	57	69	164,3
Частка підприємств, що використовують автоматизований облік ресурсів, %	36	48	61	169,4
Кількість підприємств, що використовують альтернативну енергетику, од.	850	1230	1740	204,7
Рівень втрат продукції під час зберігання, %	14,2	11,6	9,8	–4,4 в.п.

Джерело: сформовано автором

Наведені показники свідчать про поступове прискорення процесів цифровізації та технологічної модернізації аграрного сектора України. Зростання обсягів інвестицій у цифрові технології, поширення точного землеробства та автоматизованих систем управління сприяють підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат і зміцненню конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сучасних економічних викликів.

Важливим напрямом інноваційного розвитку є впровадження систем прогнозування та управління ризиками. Сучасні цифрові платформи дозволяють аналізувати погодні сценарії, ймовірність посухи, зміну ринкових цін, строки дозрівання культур та потенційні логістичні ускладнення. Завдяки цьому аграрні підприємства можуть завчасно коригувати виробничі плани, формувати резерви ресурсів та уникати частини фінансових втрат.

В умовах воєнного часу модернізація набуває ще одного виміру — підвищення автономності підприємств. Використання генераторів, локальних

джерел енергії, мобільних сховищ, резервних систем зв'язку та децентралізованих цифрових сервісів дозволяє зберігати безперервність роботи навіть у кризових умовах. Це робить технологічне оновлення не лише економічним, а й безпековим інструментом.

Важливим чинником успішної цифровізації є готовність персоналу до змін. Навіть найдосконаліші технології не забезпечать результату без навчених працівників, здатних використовувати сучасні системи управління. Тому підприємства мають інвестувати у навчання кадрів, цифрову грамотність та формування культури постійного вдосконалення.

Важливу роль відіграє розвиток інновацій у насінництві та генетиці. Використання високопродуктивних сортів культур, стійких до посухи, шкідників та температурних коливань, дозволяє знижувати ризики та забезпечувати стабільні результати навіть у складних природних умовах. З огляду на кліматичні зміни саме генетичний потенціал рослин стає одним із ключових факторів майбутньої продовольчої безпеки.

Суттєвий вплив на модернізацію має розвиток інноваційної культури в самих підприємствах. Йдеться про готовність керівництва тестувати нові рішення, аналізувати результати, інвестувати в оновлення та заохочувати працівників до вдосконалення процесів. Підприємства з такою культурою швидше адаптуються до змін і мають вищу довгострокову ефективність.

В умовах післявоєнного відновлення модернізація аграрного сектора може стати прикладом швидкого економічного перезапуску. Нові виробничі комплекси, сучасна техніка, цифрові системи управління та переробні підприємства здатні забезпечити не просто відновлення довоєнного рівня, а перехід до значно продуктивнішої моделі розвитку.

Для держави важливо стимулювати інновації не лише через пряме фінансування, а й через податкові стимули, грантові програми, підтримку стартапів, наукових парків та партнерства між бізнесом і університетами. Саме така екосистема створює довгострокову основу для постійного технологічного оновлення галузі.

Інноваційний розвиток і цифровізація аграрного виробництва повинні розглядатися як стратегічна інвестиція у майбутнє України. Чим швидше сектор перейде до високотехнологічної моделі функціонування, тим сильнішими будуть його позиції у забезпеченні продовольчої безпеки, економічного зростання та міжнародної конкурентоспроможності держави.

3.3. Стратегічні перспективи зміцнення продовольчої безпеки України на основі розвитку аграрного сектора

Продовольча безпека України в сучасних умовах набуває не лише економічного, а й стратегічного значення, оскільки безпосередньо пов'язана зі стійкістю держави, соціальною стабільністю населення та здатністю країни протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам. Події останніх років засвідчили, що наявність потужного аграрного сектора є одним із ключових чинників національної безпеки. Саме тому перспективи зміцнення продовольчої безпеки України мають ґрунтуватися на системному розвитку сільського господарства, переробної промисловості, логістики та сучасних управлінських механізмів.

Стратегічним напрямом є формування моделі продовольчої незалежності держави. Йдеться про здатність країни забезпечувати внутрішні потреби населення основними видами продовольства за рахунок власного виробництва або гарантованих стабільних каналів постачання. Для України це означає збереження достатніх обсягів виробництва зерна, овочів, молока, м'яса, цукру, олії та інших соціально значущих товарів. Така модель знижує ризики дефіциту в кризових умовах і посилює економічний суверенітет держави.

Важливою стратегічною перспективою є перехід від сировинної орієнтації аграрного сектора до виробництва продукції з високою доданою вартістю. Якщо значна частина аграрного потенціалу використовується лише для експорту сировини, країна недоотримує доходи, робочі місця та інвестиційні можливості. Розвиток харчової промисловості, глибокої переробки, національних брендів та

готової продукції здатний суттєво зміцнити внутрішній ринок і посилити експортні позиції України.

Суттєве значення має диверсифікація аграрного виробництва. Надмірна концентрація на окремих культурах або сегментах ринку підвищує вразливість до цінових коливань, погодних ризиків та змін міжнародної кон'юнктури. Тому перспективною є збалансована структура виробництва, що поєднує зерновий напрям, овочівництво, садівництво, тваринництво, органічне виробництво та нішеві культури. Такий підхід підвищує стійкість продовольчої системи.

Одним із ключових пріоритетів є розвиток сучасної логістичної інфраструктури. Для забезпечення продовольчої безпеки важливо не лише виробити продукцію, а й своєчасно доставити її споживачам. Будівництво елеваторів, холодильних комплексів, регіональних логістичних центрів, оновлення залізничної та дорожньої інфраструктури, розширення експортних маршрутів є необхідними умовами стабільності продовольчого ринку.

Важливу роль відіграватиме інноваційна модернізація аграрного сектора. Цифровізація виробництва, точне землеробство, біотехнології, енергоефективні рішення та сучасна селекція дозволяють збільшувати продуктивність і знижувати ризики. Для України впровадження інновацій є шляхом до збереження конкурентоспроможності навіть за умов обмежених ресурсів та складної зовнішньої ситуації.

Суттєвим стратегічним напрямом є відновлення та розвиток сільських територій. Продовольча безпека неможлива без життєздатного села, наявності трудових ресурсів, соціальної інфраструктури та гідного рівня життя населення. Тому підтримка освіти, медицини, транспортної доступності, житлових програм та підприємництва в сільській місцевості має розглядатися як складова продовольчої стратегії держави.

Важливим перспективним напрямом є інтеграція України до європейського та глобального продовольчого простору. Гармонізація стандартів якості, розвиток експортної інфраструктури, участь у міжнародних програмах підтримки та просування української продукції на зовнішніх ринках створюють

нові можливості для зростання галузі. Водночас така інтеграція має поєднуватися із захистом внутрішніх інтересів та національної продовольчої стабільності.

Важливою стратегічною перспективою є формування регіонально збалансованої продовольчої системи. Україна має значні територіальні відмінності за природними умовами, структурою виробництва, рівнем інфраструктури та доступом до ринків збуту. Тому зміцнення продовольчої безпеки потребує розвитку кожного регіону з урахуванням його спеціалізації та потенціалу. Для одних областей пріоритетом може бути зернове виробництво, для інших — овочівництво, садівництво, тваринництво чи переробка продукції. Такий підхід зменшує ризики концентрації виробництва та підвищує стійкість національного продовольчого балансу.

Суттєве значення має підвищення економічної доступності продовольства для населення. Навіть за достатніх обсягів виробництва продовольча безпека не може вважатися повною, якщо значна частина громадян не має можливості придбати якісні продукти харчування. Тому стратегія держави повинна поєднувати розвиток виробництва з політикою доходів населення, підтримкою зайнятості, стримуванням інфляції та адресними соціальними програмами.

Окремим напрямом є формування культури раціонального споживання та зменшення продовольчих втрат. Значна частина ресурсів може втрачатися на етапах зберігання, транспортування, торгівлі або кінцевого споживання. Впровадження сучасних технологій пакування, покращення логістики, просвітницькі програми щодо відповідального споживання та підтримка переробки залишкової продукції здатні підвищити ефективність використання продовольчих ресурсів.

Перспективним кроком є розвиток національної системи аграрної аналітики та прогнозування. Регулярний моніторинг урожайності, стану ринків, кліматичних ризиків, цінової ситуації та рівня продовольчої доступності дозволяє державі своєчасно ухвалювати рішення. У сучасному світі продовольча

безпека дедалі більше залежить від якості інформації та швидкості управлінської реакції.

Важливим фактором зміцнення стійкості є диверсифікація зовнішньоторговельних зв'язків. Для України доцільно розширювати географію експорту, формувати нові транспортні коридори та працювати з різними ринками збуту. Це зменшує залежність від окремих маршрутів чи політичних рішень інших держав і забезпечує стабільні надходження для аграрного сектора.

У перспективі Україна може посилити свою роль не лише як держава, що забезпечує власне населення продовольством, а й як один із гарантів глобальної продовольчої стабільності. Для цього необхідно поєднати внутрішню стійкість із високою міжнародною конкурентоспроможністю, технологічним розвитком та відповідальною експортною політикою.

Суттєвою стратегічною перспективою є перехід до моделі превентивного забезпечення продовольчої безпеки. Традиційно державна політика часто реагує на проблеми вже після виникнення дефіциту, інфляційних хвиль або логістичних збоїв. Однак сучасні умови вимагають упереджувального підходу, за якого потенційні ризики виявляються завчасно, а необхідні рішення приймаються до настання кризових наслідків. Це передбачає створення систем раннього попередження, стратегічного планування та постійного моніторингу продовольчого ринку.

Важливим напрямом є посилення взаємозв'язку між аграрною політикою та політикою охорони здоров'я населення. Продовольча безпека повинна оцінюватися не лише через обсяг споживання, а й через якість харчування, збалансованість раціону та доступність корисних продуктів. Стимулювання виробництва овочів, фруктів, молочної продукції, білкових товарів та продуктів із високою харчовою цінністю може позитивно впливати на демографічні та соціальні показники країни.

Окремим перспективним кроком є підтримка внутрішнього споживчого патріотизму. Популяризація якісної української продукції, розвиток національних брендів та підвищення довіри до вітчизняного виробника

39 зміцнюють внутрішній ринок і створюють додаткові стимули для інвестицій у сільське господарство та переробку. У довгостроковій перспективі сильний внутрішній попит є важливою основою стійкості аграрного сектора.

Важливим стратегічним напрямом є формування продовольчої дипломатії України. Як одна з провідних аграрних держав, країна може використовувати експортний потенціал для зміцнення міжнародних позицій, розвитку партнерств і розширення економічної співпраці. Надійність України як постачальника продовольства здатна стати додатковим фактором політичної та економічної ваги на світовій арені.

Не менш важливою є інтеграція принципів циркулярної економіки в аграрний сектор. Повторне використання ресурсів, переробка органічних відходів, виробництво біоенергії та зменшення втрат у продовольчому ланцюгу сприяють підвищенню ефективності виробництва. Такий підхід поєднує економічну вигоду з екологічною відповідальністю.

Важливою умовою майбутньої стійкості є підготовка кадрів нового покоління. Український аграрний сектор потребує не лише традиційних спеціалістів, а й менеджерів даних, фахівців з аграрної аналітики, логістики, біотехнологій та цифрових систем управління. Освіта має випереджати потреби ринку й формувати людський капітал для нової аграрної економіки.

У стратегічній перспективі Україна здатна сформувати власну модель продовольчої безпеки, що поєднуватиме високий рівень внутрішнього забезпечення, конкурентний експорт, екологічну сталість та соціальну орієнтованість. Така модель може стати прикладом для інших держав, які шукають баланс між ринковою ефективністю та суспільними інтересами.

8 Подальше зміцнення продовольчої безпеки України має базуватися не лише на збільшенні виробництва, а на комплексному переосмисленні ролі аграрного сектора в системі національного розвитку. Саме стратегічне поєднання економічних, соціальних, технологічних та інституційних рішень здатне забезпечити довгострокову стійкість держави.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

5 У процесі проведеного дослідження встановлено, що аграрний сектор є однією з ключових складових економіки України та виконує стратегічну функцію у формуванні продовольчої безпеки держави. Його роль полягає не лише у забезпеченні населення продуктами харчування, а й у підтриманні макроекономічної стабільності, розвитку зовнішньої торгівлі, забезпеченні зайнятості населення та формуванні фінансових надходжень до бюджету. В сучасних умовах воєнного стану значення аграрного виробництва суттєво зростає, оскільки саме аграрний сектор забезпечує безперервність продовольчого постачання та виступає одним із найбільш адаптивних секторів національної економіки.

44 У ході дослідження підтверджено, що продовольча безпека є комплексною економічною категорією, яка охоплює фізичну наявність продовольства, його економічну доступність, якість, стабільність постачання та здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Визначено, що рівень продовольчої безпеки безпосередньо залежить від ефективності функціонування аграрного сектора, розвитку внутрішнього виробництва, стабільності логістичних систем та державної підтримки аграрних виробників.

За результатами аналізу діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» встановлено, що підприємство демонструє позитивну динаміку розвитку та ефективно адаптується до сучасних економічних викликів. Упродовж 2022–2024 рр. спостерігалось зростання чистого доходу від реалізації продукції, підвищення продуктивності праці, збільшення обсягів капітальних інвестицій та оновлення матеріально-технічної бази підприємства. Зростання фондоозброєності праці, валового прибутку та рентабельності діяльності свідчить про ефективне використання виробничих ресурсів і підвищення економічної стійкості господарства.

Дослідження показало, що ТОВ «ДРУЖБА СВК» здійснює вагомий вплив на формування внутрішнього продовольчого ринку, забезпечуючи виробництво

сільськогосподарської продукції, підтримання товарної пропозиції та стабільність продовольчого забезпечення регіону. Підприємство забезпечує зайнятість населення, формує фінансові результати діяльності та сприяє розвитку суміжних галузей економіки, що підтверджує стратегічне значення аграрних підприємств у системі продовольчої безпеки держави.

Водночас у процесі дослідження виявлено низку проблем і загроз, що негативно впливають на функціонування аграрного сектора та діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК». До основних із них належать наслідки воєнних дій, логістичні обмеження, кадровий дефіцит, зростання собівартості виробництва, інфляційні процеси, нестабільність цін на аграрну продукцію, кліматичні ризики та обмежений доступ до фінансових ресурсів. Встановлено, що в умовах воєнного стану особливого значення набувають питання енергетичної безпеки, стабільності транспортної інфраструктури та формування резервів матеріально-технічних ресурсів.

У третьому розділі обґрунтовано необхідність модернізації аграрного сектора як ключової передумови зміцнення продовольчої безпеки України. Визначено, що підвищення ефективності аграрного виробництва повинно базуватися на впровадженні сучасних цифрових технологій, розвитку точного землеробства, автоматизації виробничих процесів, оновленні технічної бази та розвитку внутрішньої переробки сільськогосподарської продукції. Особливу увагу приділено цифровізації управління аграрними підприємствами, використанню аналітики даних, сучасних логістичних рішень та енергоефективних технологій.

За результатами дослідження запропоновано основні напрями підвищення ролі аграрного сектора у формуванні продовольчої безпеки держави. Першочерговими заходами визначено забезпечення стабільної державної підтримки аграрних виробників, розширення програм пільгового кредитування, розвиток системи агрострахування, стимулювання інвестицій у модернізацію виробництва та підтримку внутрішньої переробки продукції. Важливим

напрямом є також розвиток логістичної інфраструктури, створення сучасних систем зберігання продукції та диверсифікація каналів збуту.

Не менш важливим завданням є розвиток кадрового потенціалу аграрної галузі через модернізацію аграрної освіти, підготовку фахівців із цифровими компетенціями та стимулювання зайнятості у сільській місцевості. Встановлено, що ефективне поєднання інноваційного розвитку, державної підтримки та підвищення рівня економічної стійкості аграрних підприємств створює основу для забезпечення стабільного функціонування внутрішнього продовольчого ринку та зміцнення продовольчої безпеки держави.

43 Таким чином, поставлену у роботі мету досягнуто, а визначені завдання виконано. Результати дослідження підтверджують, що аграрний сектор є ключовим чинником забезпечення продовольчої безпеки України та одним із базових елементів економічної стійкості держави. Подальший розвиток аграрного виробництва, його технологічна модернізація, цифровізація та державна підтримка повинні стати пріоритетними напрямками економічної політики України в умовах сучасних глобальних і воєнних викликів.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні програми державної підтримки аграрних підприємств України

Назва програми підтримки	Основний зміст програми	Категорія отримувачів	Механізм стимулювання	Очікуваний результат для аграрних підприємств
Державна програма «Доступні кредити 5–7–9 %»	Надання пільгового кредитування для аграрного бізнесу	Малі та середні аграрні підприємства	Часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами	Забезпечення оборотного капіталу та фінансування виробництва
Компенсація вартості сільськогосподарської техніки	Часткове відшкодування вартості техніки українського виробництва	Сільськогосподарські товаровиробники	Компенсація частини витрат на придбання техніки	Оновлення матеріально-технічної бази підприємств
Дотації на розвиток тваринництва	Фінансова підтримка виробників продукції тваринництва	Підприємства тваринницької галузі	Бюджетні дотації та субсидії	Збільшення обсягів виробництва молока та м'яса
Грантові програми для садівництва та тепличного господарства	Фінансування створення садів, ягідників і теплиць	Фермерські господарства та агропідприємства	Безповоротна фінансова допомога	Розвиток інтенсивного аграрного виробництва
Підтримка меліорації та зрошення	Відновлення та модернізація зрошувальних систем	Підприємства південних регіонів	Часткове фінансування інфраструктурних проєктів	Підвищення врожайності та стабільності виробництва
Програми підтримки фермерських господарств	Надання фінансової допомоги та компенсацій	Малі фермерські господарства	Дотації, компенсації, пільгові кредити	Підвищення фінансової стійкості малих виробників
Державна підтримка страхування аграрних ризиків	Часткова компенсація страхових платежів	Аграрні підприємства	Субсидування страхових премій	Зниження ризиків втрати врожаю та майна

Підтримка переробних підприємств	Стимулювання розвитку внутрішньої переробки продукції	Аграрні та переробні підприємства	Пільгове фінансування та гранти	Зростання доданої вартості продукції
Програми енергетичної незалежності	Фінансування генераторів та альтернативної енергетики	Аграрні підприємства	Компенсація частини витрат	Забезпечення стабільності виробництва в умовах енергетичних ризиків
Підтримка релокації підприємств	Допомога у переміщенні виробничих потужностей	Підприємства із зон ризику	Організаційна та фінансова підтримка	Збереження виробничого потенціалу підприємств

Додаток Б

Основні напрями державної підтримки аграрного виробництва України в умовах воєнного стану

Напрямок державної підтримки	Зміст заходів	Основні проблеми, які вирішуються	Очікуваний результат для аграрного сектора
Розмінування сільськогосподарських земель	Фінансування робіт із гуманітарного розмінування та обстеження територій	Неможливість використання частини орних земель через мінну небезпеку	Відновлення посівних площ та підвищення рівня продовольчої безпеки
Пільгове кредитування аграрних підприємств	Надання доступних кредитів у межах державних програм	Дефіцит оборотного капіталу та нестача фінансових ресурсів	Забезпечення стабільного виробничого циклу
Компенсація вартості пального та енергоресурсів	Часткове відшкодування витрат на паливо й електроенергію	Зростання собівартості виробництва	Зниження фінансового навантаження на підприємства
Забезпечення насінням і добривами	Формування резервів матеріально-технічних ресурсів та спрощення імпорту	Ризик зриву посівної кампанії	Стабільне проведення польових робіт
Відновлення логістичної інфраструктури	Ремонт доріг, мостів, елеваторів і портових об'єктів	Порушення транспортування продукції	Підвищення ефективності реалізації продукції
Підтримка енергетичної стійкості	Забезпечення генераторами, альтернативними джерелами енергії	Перебої з електропостачанням	Безперервність виробничих процесів
Державна підтримка тваринництва	Дотації та компенсації для утримання поголів'я	Скорочення виробництва продукції тваринництва	Збереження продовольчого забезпечення населення
Релокація аграрних підприємств	Організаційна та фінансова допомога у переміщенні виробництва	Загроза втрати виробничих потужностей у небезпечних регіонах	Збереження виробничого потенціалу
Підтримка внутрішньої переробки продукції	Стимулювання розвитку переробних підприємств	Залежність від експорту сировини	Зростання доданої вартості продукції
Страховання воєнних та виробничих ризиків	Часткова компенсація страхових платежів	Високий рівень виробничих ризиків	Підвищення фінансової

			стійкості підприємств
Підтримка зайнятості у сільській місцевості	Програми збереження робочих місць та перекваліфікації	Кадровий дефіцит і трудова міграція	Стабілізація кадрового потенціалу аграрної галузі
Цифровізація аграрного виробництва	Впровадження електронних сервісів та цифрових технологій	Низька ефективність управління ресурсами	Підвищення продуктивності та оперативності управління

Додаток В

Діючі програми страхування та державної підтримки аграрного бізнесу в Україні

Назва програми	Суть програми	Які ризики покриваються	Умови підтримки аграріїв
Державна програма агрострахування врожаю (2026)	Часткова компенсація вартості страхових премій агровиробникам	Посуха, заморозки, надмірні опади, вимерзання озимих культур, пересів	Держава компенсує до 60 % страхової премії для прифронтових регіонів та до 45 % — для інших територій
Програма страхування воєнних ризиків для бізнесу	Компенсація збитків за пошкоджене або знищене майно	Воєнні ризики, руйнування майна, пошкодження техніки та складів	Гранична компенсація збитків — до 30 млн грн, компенсація страхової премії — до 3 млн грн
Страхування сільськогосподарської техніки	Добровільне страхування техніки та обладнання	Пошкодження техніки, ДТП, воєнні ризики, ризики транспортування	Використовується банками та лізинговими компаніями як обов'язкова умова кредитування
Страхування врожаю	Страхування посівів і майбутнього врожаю	Погодні ризики, стихійні явища, часткова втрата врожаю	Діє через приватні страхові компанії з державною компенсацією премій
Страхування майна аграрних підприємств	Захист елеваторів, складів, тваринницьких комплексів	Пожежі, руйнування, бойові дії, аварії	Підтримується державною програмою страхування воєнних ризиків
Страхування вантажів і логістичних ризиків	Захист продукції під час транспортування	Пошкодження вантажів, затримки, воєнні ризики	Використовується при експортних поставках аграрної продукції
Програми страхування тварин	Добровільне страхування поголів'я	Хвороби тварин, загибель поголів'я, епізоотії	Реалізуються через страхові компанії та окремі державні механізми підтримки
Програми підтримки аграріїв у прифронтових регіонах	Спеціальні програми компенсації ризиків та втрат	Воєнні ризики, втрата майна та врожаю	Підвищений рівень державної компенсації страхових платежів